

bulletin 12

PROSINEC 2008

akademický

VADIMÍR PECHAR

Portrét Drahomíry z pohanského kmene Stodoranů (Polabští Slované), manželky Vratislava, která byla matkou významných osobností českých dějin sv. Václava a Boleslava I. Obraz pochází z cyklu Králové a knížata zemí Koruny české, který vznikl ve spolupráci výtvarníka Vladimíra Pechara a historika Dušana Třeštíka. Více najdete na str. 32–34.

OHLEDNUTÍ ZA TVT 2008

Expozice Příběh kapky představila na fotografiích, dokumentech a exponátech životní osudy nositele Nobelovy ceny Jaroslava Heyrovského.

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Sestrojit si jednoduchý dalekohled nebo se seznámit s pravým hvězdářským mohli studenti na workshopu Národního technického muzea Praha.

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Podobně jako loni se studentům představil Michael Londesborough z Ústavu anorganické chemie AV ČR, v. v. i., se svou „akční“ podívanou odhalující tajemství kysličníku uhličitého.

V divadle Viola byl hostem živého natáčení rozhlasového pořadu Duše K herce a moderátora Jaroslava Duška předseda AV ČR Václav Pačes.

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Michael Heyrovský z Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v. v. i., přednášel studentům na téma Znamenitost kapky rtuti. Přesně stanovitelný povrch rtuťové krůpěje umožňuje přesná měření a experimentální ověření teoretických výpočtů v různých oblastech přírodních věd.

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Obálka	
Ohlédnutí za TVT 2008	2
Nové knihy	3
Rostlina s příběhem má své vítěze	4
Obsah, úvodník	
PF 2009	1
Osmičkový rok	
Masaryk, Štefánik, Beneš – Vánoce 1918	2
Smutné svátky – Vánoce 1938 u Benešů	3
Nejsou zápalky aneb Vánoce 1968	4
Událost	
Nespouštějme oči z hvězd a nohy ze země	6
Techmania science center aneb Dívat se jen nestačí	8
Téma měsíce	
Vídni po Hlávkových stopách	10
Peny Josefa Hlávky za rok 2008	13
Předsednictví v Radě EU	
Příprava českého předsednictví v Radě EU vrcholí	14
S Janezem Potočником o předsednictví ČR v Radě EU	16
Věda a výzkum	
Kulatý stůl k návrhu Nařízení Rady o právním rámci společnosti pro Evropskou výzkumnou infrastrukturu (ERI)	18
Setkání středoevropských odborníků v teoretické chemii	21
Savčí genom	22
Proč by nás mohl zajímat František Suárez	24
Ruská emigrantská kultura v meziválečném Československu	26
Tribuna	
Regulace nebo volná ruka trhu? Evoluce a ekonomie	27
Galerie	
Umělecká výzdoba hlavní budovy Akademie věd	30
Kultura a společnost	
Vědecký malíř či malující badatel	32
Portréty z archivu	
Marjan Szykowski	35
51. a 52. zasedání Akademické rady AV ČR	36
237. zasedání Rady pro výzkum a vývoj	38
Ocenění	
Čestná oborová medaile Jana Evangelisty Purkyně	39
Nušlova cena 2008	39
Resumé	
Česká hlava 2008	40
Autorský rejstřík	I–IV
Věcný rejstřík	V–VIII

FOTO: FRANTIŠEK WEYDA, ARCHIV AUTORA

Vážení a milí čtenáři,

na sklonku roku bychom vám rádi poděkovali za přízeň i ohlasy. Těší nás, že se vám *Akademický bulletin* líbí a jste s ním spokojeni. Je to také zásluhou všech autorů, kteří nám posílají příspěvky. Na tomto místě bychom chtěli zvláště poděkovat těm, kdo se podíleli na letošní rubrice *Osmičkový rok*, jež se setkala s velkým ohlasem. Dále doc. Jiřímu T. Kotalíkovi za příspěvky o uměleckých dílech patřících Akademii věd ČR v pravidelné rubrice *Galerie* a v neposlední řadě prof. Janu Svobodovi, jehož zásluhou vznikla čtenářsky úspěšná rubrika *Tribuna*.

V letošním roce jsme pro vás připravili také nové webové stránky *Akademického bulletinu*, na kterých naleznete to, co už se do tištěného *AB* nevešlo; nekrácené příspěvky, bohatou fotogalerii, aktuální zprávy a přehled čísel za posledních deset let. Stránky téměř každý den aktualizujeme, buďte proto vítáni na <http://abicko.avcr.cz>. ■

V příštím roce se na vás těší
a redakce *Akademického bulletinu*

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356,
e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz,
Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svoboda@ssc.cas.cz,
fotografie Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz,
tajemnice redakce Bc. Markéta Pavlíková, tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotný; jazyková korektura: Irena Vítková,
tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@kav.cas.cz

Redakční rada: předseda – doc. RNDr. Jiří Kolbek, CSc., DSc. (AR); členové – PhDr. Antonín Kostlán, CSc., Ing. Karel Pacner, Jiří Padevět, Mgr. Tomáš Palatý, prof. PhDr. František Šmahel, DrSc., JUDr. Miroslav Šmidák

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová
Tisk: Serifa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky
krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>, <http://ab.avcr.cz>.
AB 12/2008 vychází 15. prosince 2008.

MASARYK, ŠTEFÁNIK, BENEŠ – VÁNOCE 1918

Čím žily ve vánočním čase roku 1918 tři největší osobnosti, které stály u kolébky samostatného československého státu, Masaryk, Štefánek, Beneš? Snad se alespoň na chvíli zastavili a ponořili se do meditativní atmosféry vánočních svátků. O tom však můžeme víceméně jen spekulovat. Není však pochyb, že se ani ve svátečních dnech nedokázali odpoutat od povinností, které je pohlcovaly od okamžiku, kdy se ve víru války vrhli do zápasu o dovršení snah o národní emancipaci Čechů a Slováků. Největší tíži odpovědnosti z nich sice již sňaly říjnové události, kdy „československý stát vstoupil v život“, bylo však třeba dořešit důsledky války a položit základy státu, pro nějž již obětovali tolik energie. Každého z nich zastihly Vánoce na jiném konci světa a přitom řešili jeden veliký úkol.

Jediný z oné trojice, T. G. Masaryk, trávil již Vánoce roku 1918 ve své vlasti. Ale ani on nemohl očekávat bezstarostný klid. Do Prahy se vrátil po více než čtyřletém exilu teprve 21. prosince. Dostalo se mu přímo triumfálního uvítání, ale okamžitě ho pohltily státnické záležitosti. Ještě v den svého příjezdu složil prezidentský slib, podařilo se mu však alespoň ukrást chvíli, aby navštívil svou ženu Charlottu hospitalizovanou v sanatoriu na Veleslavíně. Následujícího dne, v neděli, přednesl obsáhlé poselství ve sněmovně Národního shromáždění a v pondělí 23. prosince podal zprávu ministerské radě, v níž, jak sám zdůraznil, složil

účty ze své činnosti a z činnosti celého zahraničního odboje. Večer, před začátkem představení Beethovenova *Fidelia* v pražském německém divadle, pronesl pozdravný projev, v němž, kromě jiného, ujistil německé spoluobčany, že se jim v novém, československém státě dostane naprosté rovnoprávnosti. Jak prožil Štědrý den a celé svátky, nevíme. Podle objemu vyřízené agendy je však zřejmé, že příliš neodpočíval. Hned 1. ledna přijal předsednictvo Národního shromáždění, aby vyjádřil své stanovisko k nejzávažnějším aktuálním problémům, které bylo třeba řešit. A koloběh prezidentských úkolů se již nezastavil.

Snad ještě exponovanější vánoční dobu roku 1918 prožíval druhý muž československého zahraničního odboje, generál Milan Rastislav Štefánek. Veden povinnostmi mi-

nistra vojenství nového československého státu ocitl se již počátkem zimy na Sibiři, v prostředí rozbouřeném revolucí a občanskou válkou. Jeho úkolem bylo odpoutat jednotky československých legií, které se mezitím rozrostly v armádu o síle řady desítek tisíc mužů a ovládaly sibiřskou magistrálu, od vnitroruských konfliktů, zvrátit rostoucí pocity frustrace, která se šířila v jejich řadách, a zajistit jejich návrat přes Vladivostok do vlasti. Navzdory otrávenému zdravotnímu stavu, následku vnitřního zranění z počátků války, odjel přes USA a Japonsko přímo na uralskou frontu. Postupně navštívil větší posádky nacházející se podél magistrály a 8. prosince jednal jako československý ministr vojenství s velením legií v Jekatěrinburgu. Podařilo se mu převést dobrovolnické vojsko pod pravomocí ministerstva a zahájit jeho přeměnu v armádu rodícího se československého státu. Nesmírné pracovní vypětí a složité poměry ve vojsku i v prostředí tehdejší Sibiře jen dále zhoršovaly jeho zdravotní stav. K zásadnímu zlomu v pohledu na situaci v Rusku a na roli legií dospěl bezprostředně před Vánocemi. Během jeho pobytu v Omsku došlo 22. prosince k pokusu o bolševické povstání proti místní vládě admirála Kolčaka. Povstání bylo potlačeno. Následující represálie a popravy nevinných lidí, mezi nimi i několika členů demokraticky orientovaného Ústavodárného ruského shromáždění, Štefánek kategoricky odmítl, přerušil okamžitě kontakty s Kolčakovou vládou a soustředil se na přípravu podmínek pro urychlený návrat legií do vlasti. Vánoce prožil ve velitelském vagónu na omském nádraží, odjel teprve 27. prosince v kritickém zdravotním stavu do Vladivostoku. Přestože naděje na přežití byla podle soudu lékařů minimální, Štefánek přežil a své poslání splnil. První transport legií odplul z Vladivostoku již v polovině ledna 1919.

Socha Milana Rastislava Štefánika byla odhalena před hvězdárnou na Petříně v r. 1994.

Edvard Beneš setrval i po 28. říjnu v Paříži. Cítil povinnost zůstat jako československý ministr zahraničí v místě, kde se bude rozhodovat o poválečném uspořádání Evropy. Bylo třeba zápasit o mezinárodní uznání hranic nového státu, prosadit souhlas velmocí s likvidací pokusu německého obyvatelstva českých zemí o odtržení pohraničních oblastí, sledovat vývoj představ o válečných reparacích. Dbát na to, aby Československo, stát, který téměř nikdo neznal, zůstalo mezi vítěznými státy. Desítky složitých jednání, formulování řady memorand, v nichž objasňoval československé pozice, a další dílčí úkoly plně vytěžovaly jeho mysl. Musel se smířit i s tím, že se mu nepodařilo zajistit na Vánoce ani příjezd jeho milované ženy Hany, s níž se nesetkal celé tři roky. Nicméně nenudil se. Sotva se mu podařilo zahladit následky chybného rozhodnutí Milana Hodži, který v Budapešti vyslovil souhlas s nevýhodnou demarkační čarou mezi Maďarskem a Slovenskem, vyvstal složitý spor s Polskem o území Těšínska a už se vršily úkoly související s přípravou československé delegace na mírovou konferenci. S nasazením nepředstavitelného úsilí se mu v podstatě dařilo tyto problémy řešit. I jeho Vánoce,

stejně jako Vánoce Masarykovy či Štefánikovy, byly pro československý stát mimořádně přínosné. Schopnost obětovat osobní život ve prospěch svého státu a národa z nich činí nesporně největší osobnosti českých a slovenských dějin 20. století. ■

JOSEF HARNA,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.

První prezident Československa T. G. Masaryk vystupuje na zpáteční cestě do Prahy dne 21. prosince 1918 se svou dcerou Olgou z vlaku v Táboře.

SMUTNÉ SVÁTKY – VÁNOCE 1938 U BENEŠŮ

Do roku 1938 vstupovalo Československo a jeho nejvyšší představitelé s mírným optimismem. Také prezident Edvard Beneš viděl s přicházejícím rokem na obzoru mnoho potíží, věřil však v jejich zdárné vyřešení. V předtuše těžkého zápasu o osud demokracie ve svém vánočním rozhlasovém projevu r. 1937 zdůraznil, že nadcházející rok bude patrně „rokem jednání, diskutování, dohodování a konečně i uzavření aspoň částečných a předběžných dohod, jež by pak vedly k definitivnějším dohodám, zajišťujícím opravdu mír aspoň v Evropě“.

V tom se nemýlil. Mír v roce 1938 nakonec zůstal přes dramatické události, které dovedly Evropu až na okraj válečného konfliktu, opravdu zachován. Netušil však, že ono „diskutování a dohodování“ mezi velmocemi se bude odehrávat bez ohledu na zájmy Československa a že dohoda z něho vzešlá v Mnichově bude znamenat nejen zmrzačení republiky, ale předznamená též konec éry, v níž existovalo svobodné a demokratické Československo.

Celý rok 1938, zvláště zářijová krize, v níž nóta stíhala nótu, si vyslanci velmocí v prezidentské kanceláři téměř neustále podávali dveře. Hektická jednání s mnoha zvraty, završená tragickým přijetím mnichov-

ské dohody, vyčerpala prezidenta do krajnosti a přivedla ho na hranici duševních a fyzických sil. Situace se zdála beznadějná, celá prezidentova koncepce a životní práce se rázem octla v troskách. Beneš po krátkém váhání 5. října 1938 abdikoval a odebral se do ústraní své vily v Sezimově Ústí, kde hodlal přečkat nejtěžší okamžiky. Během čtrnácti dnů se přece jen poněkud vzpamatoval z těžkého otřesu a ráno 22. října 1938 odletěl s manželkou a v doprovodu několika nejbližších spolupracovníků narychlo a takřka bez rozloučení do Velké Británie. Tam se usadil ve vilce na londýnském předměstí Putney, kterou pro něj zařídil jeho synovec Bohuš Beneš.

FOTO: ISIFA

**Edvard Beneš
ve své exilové
pracovně
v Londýně**

V Anglii žil Edvard Beneš v ústraní a vyhýbal se veřejným prohlášením, mj. jak s ohledem na stanovisko britské vlády, tak i na novou vládu v Praze. O to více se věnoval přemítání nad Mnichovem a vlastně nad celou poválečnou politikou a neustále se vracel ke své roli, zda mohl udělat něco jinak nebo lépe. Začal také pomalu shromažďovat materiál pro své paměti. Vstoupil v rozsáhlý korespondenční styk s lidmi z domova i z ciziny (např. ještě v den volby 30. listopadu 1938 poblahopřál Emilu Háchovi ke zvolení prezidentem Česko-Slovenska) a začal si připravovat přednášky pro chicagskou univerzitu, na níž měl v letním semestru 1939 přednášet o demokracii, jejích vzestupech a pádech.

Poslední týdny roku a Vánoce však nepatřily k těm nejveselejším. Doma se již naplno rozjela nenávidná kampaň očerňující bývalého prezidenta i jeho ženu, v Benešovi byl spatřován hlavní viník současného marasmu a mnichovské katastrofy; byly to u Benešů smutné svátky. Vždyť na počátku r. 1938 by nikoho ani ve snu nenapadlo, že se republika nedočká připravovaných oslav dvacátého výročí 28. října. A Edvarda Beneše také jistě při přípravě vánočního projevu nemohlo napadnout, že sám již další poselství dobré vůle nepronese a že budou se ženou trávit Vánoce v emigraci. Co se mu ve sváteční dny asi honilo hlavou při pomýšlení na lidi doma, na další vývoj okleštěné republiky i na další osud svůj?

Na Vánoce přijel z USA prezidentův bratr Vojta Beneš a svátky s nimi trávil i Benešova neteř Božena Klučková, která po svém návratu vyprávěla, jaké množství pozdravů, pohlednic, balíčků a drobných dárků ze všech koutů republiky přicházelo manželům Benešovým do Londýna, což je jistě potěšilo a zvedlo jim náladu. Na přelomu let 1938–1939 se Benešovi přece jen začal vracet jeho pověstný optimismus a věci posuzoval jinak, než je viděl v zoufalství těsně po Mnichovu. Počátkem února 1939 se vypravil do Ameriky na své přednáškové turné. Po přistání v New Yorku ho k jeho překvapení čekal dav novinářů i uvítání starosty La Guardiie. Americkým pobytem začala nejen nová etapa Benešova života, ale jak se mělo ukázat, i počátek dlouhého zápasu za znovuoobnovení Československa. To je ovšem již jiná kapitola. ■

RICHARD VAŠEK,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

NEJSOU ZÁPALKY aneb VÁNOCE 1968

V prosinci 1967 úspěšně argumentovala tehdejší vysoká funkcionářka Ladislava Kleňhová-Besserová ve prospěch přerušení klíčového jednání ÚV KSČ tím, že soudružky musí připravovat vánoční oslavy. I o rok později utlumil předvánoční shon na krátkou dobu politické dění v jinak bouřlivém roce. Vánoční prázdniny vedly mimo jiné také ke zmírnění dlouhotrvajících nepokojů na vysokých školách, na nichž studenti protestovali proti opouštění polednových reforem.

Přestože se starosti o politické změny v posrpnovém období nedaly zcela vytlačit z hlav občanů, alespoň na nějakou dobu je přeci jen zastínilo shánění dárků či potřeb na sváteční tabuli. Stejně jako v jiných letech přitom občané museli překonávat mnoho nejrůznějších problémů. I na předvánočním trhu v ro-

ce 1968 mnoho druhů zboží chybělo. Jestliže se v některých letech jevily jako mimořádně cenná komodita třeba balíčky toaletního papíru nebo pytlíky soli, v roce 1968 marně občané sháněli například obyčejné zápalky. Mezi tzv. úzký profil ovšem patřil i nábytek, koberce, ložní prádlo, sklo, porcelán a jiné.

Nebezpečně rychle mizely z pultů tradiční čokoládové kolekce a obavy vzbuzovaly také nízké dodávky vepřového masa. Těžko se sháněly i tradiční dárky, jako např. hračky či zlatnické zboží. V případě dětských lyží nebo sáněk se museli kupující vyrovnat s podstatně vyššími cenami. Nervozitu v obchodech přitom prohlubovaly obavy občanů z dalšího zdražování. Zvýšený zájem kupujících podporoval rychlý růst reálných mezd v průběhu celého roku. Starostí tedy bylo dost a příprava okamžiků vánočního pokoje si vynutila plné nasazení všech sil.

Svátky probíhaly ve většině rodin podobně jako v předešlých letech i přes všechny pronikavé změny. Navzdory vytrvalým výzvám odborníků na výživu zdobil stoly bramborový salát se smaženým kaprem či vepřovými řízkami. Stromečky se blyštěly kouličkami i staniolem čokoládových bonbonů, v předsíních viselo zlacené jmelí a lidé pilně posílali pohlednice s různými vánočními motivy. Štědrý den připadl tento rok na úterý, tedy na pracovní den. Hospodyně se měly co ohánět, i když v mnoha případech směly odejít připravovat večeri již brzo odpoledne. Oproti předešlému roku, kdy svátky proběhly „na blátě“, provázelo Vánoce o něco chladnější počasí a na Štědrý den místy dokonce sněžilo.

Patrných změn vyvolaných politickým vývojem v průběhu roku nebylo vidět mnoho. Přesto se nějaké přeci jen našly. Do dávné minulosti patřily světelné mapy sledující cestu Dědy Mráze z Kamčatky. Na některých náměstích je po mnohaleté pauze vystřídaly vánoční stromy republiky. Oživená tradice však vydržela velmi krátce a rychle byla opět přerušena. Určité změny mohli citliví pozorovatelé vysledovat i ve vztahu k církevním aspektům vánočních oslav. Nejen že znělo více tradičních koled, ale vyrojilo se též množství dříve proskřibovaných betlémů s anděly a především drobným Jezulátkem, které v boji o pozici bytosti nadělující českým dětem dárky v předešlých letech drtivě potřelo Dědu Mráze. Proměnu dokumentoval i program televize. Vedle tradičních pohádek a pořadů s koledami a říkadly se objevil i přímý vstup

na půlnoční mši v kostele. Patrně nejvíce diváky zaujal vánoční díl populárního písničkového seriálu *Píseň pro Rudolfa III.*, jenž nabídl zajímavé vystižení sváteční atmosféry v české rodině. Znovu bdělá Státní bezpečnost ovšem varovala, že v rozhlase chce režisér Bašta pod nevinným názvem *Strašidla v pohádkách a lidových vyprávěních* propašovat do éteru v čase svátků ideologicky nebezpečný pořad, který má prý vyzývat k boji se současným zlem. Svátky nicméně proběhly bez většího pozdvižení. Děti se radovaly z vytoužených hraček, které dostaly pod stromeček, nechyběly ani tradiční kosti zapíchnuté v krku a sem tam nějaký ten požár stromečku. Konec roku se nezadržitelně blížil a jeho oslava se nesla ve znamení pikantních pochoutek, alkoholu a v neposlední řadě různých rozhlasových a televizních estrád. Hlavní silvestrovský pořad Československé televize nazvaný *Ve dvou se to lépe táhne* moderovala dvojice, která symbolizovala televizní zábavu i v následujících desetiletích – Vladimír Dvořák a Jiřina Bohdalová. Na obrazovkách se poprvé objevila proslulá malá televizní komedie *Bohouš* o žrounském souboji bernardýna s turistou, která rovněž tvořila mnoho následujících let neodmyslitelnou součást svátečního programu. Při připitku o půlnoci jistě mnoho lidí přemýšlelo, jakým směrem se budou osudy státu i jejich ubírat v následujícím roce. Jen málokdo však očekával, že jako přesné proroctví se ukáže karikatura autorské dvojice Bape, která vyšla krátce před Vánoci; dva muži si na ní přeji veselé Vánoce v roce 1989. Mělo uplynout dalších více než dvacet let, než přijdou Vánoce ve znamení velkých politických změn, s cukrovím zdobeným písmeny OF. ■

MARTIN FRANČ,
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Záběr Země,
který pořídila
posádka
kosmické lodi
Apollo 8
dne 24. 12. 1968.

NESPOUŠTEJME OČI Z HVĚZD A NOHY ZE ZEMĚ

Již osmý ročník podzimního festivalu Týden vědy a techniky, jenž Akademie věd ČR uspořádala ve dnech 3.–9. listopadu 2008 kromě Prahy v Brně, Ostravě, Českých Budějovicích, Plzni a Hradci Králové, se tentokrát inspiroval Mezinárodním rokem planety Země. Jedinečné vyvrcholení popularizační činnosti AV ČR představilo naši planetu z pohledu různých vědních oborů 100 přednášek, 18 výstav, šest vědeckých kaváren, prezentací a workshopů. Ostatně, co více by nás mělo zajímat než naše Země, její minulost, současný stav a vše, co lze zjistit o její budoucnosti.

Ke společenství pořadatelů *Týdne vědy a techniky* se v letošním roce vedle stabilního partnera společnosti ČEZ, a. s., která v hlavní budově AV ČR na výstavě *Věrní služebníci* představila malé vodní elektrárny, přidaly vysoké školy, jmenovitě 1. lékařská fakulta UK, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita a JAMU v Brně a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Z neuniverzitních institucí tradičně participovaly např. Kriminalistický ústav Praha, Muzeum Policie ČR, Městská knihovna v Praze, Americké vědecké informační středisko, o. p. s., nebo Hvězdárna a planetárium M. Koperníka v Brně a Hvězdárna a planetárium J. Palisy v Ostravě. Celkem se na TVT podílelo 25 partnerů.

Týden vědy a techniky symbolicky „odstartovala“ přednáška dr. Jiřího Grygara z Fyzikálního ústavu AV ČR, v. v. i., *Vznik Země a karambol s Měsícem*. Maraton odborných přednášek poté pokračoval až do pátečního odpoledne. I letos mohlo takřka 26 000 návštěvníků zavítat na celou řadu akcí nebo také nahlédnout do 72 pracovišť akademických ústavů a dozvědět se, „jak se vlastně věda dělá“. V brněnském Historickém ústavu AV ČR, v. v. i., přednášel dr. Dalibor Janiš na téma *Zemští škůdci, žháři, lotři aneb Koho určitě potkáte na procházce pozdně středověkou Moravou*, v olomouckém Ústavu experimentální botaniky AV ČR,

v. v. i., se mohli návštěvníci vypravit na dobrodružnou cestu do nitra rostlinné buňky nebo v Parazitologickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Českých Budějovicích pro změnu poodhalit tajemství Laboratoře elektronové mikroskopie. Zkrátka – ti, které věda prostě „táhne“, měli během *Dne otevřených dveří 2008* neobyčejnou příležitost se seznámit nejen s rutinním životem akademických ústavů, ale mohli se v nich rovněž aktivně zapojit do vědecké práce. Ústavy navštívilo celkem 11 000 zájemců (vloni 8900).

Studenti i veřejnost mnohdy jednotlivé sály hlavní budovy AV ČR zaplnili až do posledního místa (celkem na Národní 3 zamířilo přes 3000 návštěvníků), ovšem i ti, kteří se nevešli nebo se nemohli zúčastnit osobně, měli opět jedinečnou možnost sledovat vybrané referáty díky on-line přenosům. Kromě hlavní budovy AV ČR také v Muzeu Policie ČR a Městské knihovně v Praze. Vybrané přednášky zůstávají pro zájemce volně přístupné na webových stránkách <http://videoserver.cesnet.cz/videoarchiv.php>.

Přednášky a prezentace se samozřejmě nevyhnuly ožehavým tématům jako např. globální oteplování nebo klimatické změny. Otázkou využití geotermální energie, zásobami podzemních vod a problematikou uložení jaderného odpadu se zabýval letošní kulatý stůl *Perspektivy věd o Zemi a některé současné problémy řešené v České republice*, z jehož účastníků jmenujme dr. Zdeňka Veneru z České geologické služby nebo doc. Tomáše Pačesa z Přírodovědecké fakulty UK. Garantem této besedy byl Geofyzikální ústav AV ČR, v. v. i. Biologie a medicína ve světě technologií bylo další téma, které TVT společně s cyklem *Věda a kriminalistika* nabídl. Pracovníci Kriminalistického ústavu Praha připravili pro studenty přednášky *Tajemství lidských ostatků*, *O čem kosti vypovídají* nebo *Moderní počítačové systémy v kriminalistické balistice*. S odborníky z 1. lékařské fakulty UK se zájemci setkali ve vědecké kavárně ve Faustově domě nad tématem nádorových onemocnění. V *Literárních kavárnách Academia* se pro změnu diskutovalo na téma *Město v historické krajině*

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Atraktivní workshop pro žáky základních škol *Země a její místo ve vesmíru* prezentovalo v rámci *Projektu Enter* Národní technické muzeum Praha. „Pro tuto akci jsme připravili pracovní dílnu,

v níž si děti mohou sami sestrojít jednoduchý dalekohled, zjistit, co všechno ukazuje astronomický ciferník Staroměstského orloje nebo si vyzkoušet, jak se stavělo Stonehenge,“ vysvětluje lektorka Hana Vaculná z Národního technického muzea Praha. Na TVT letos zavítal díky *Workshopu Transgenesis 2008/Globální hráči* i symbol globální kultury – počítačové hry. Presentace, kterou vedl Andrej Boleslavský, poukázala na to, že virtuální realita je stále více provázána s naší realitou každodenní. Inovační počítačové hry si účastníci mohli vyzkoušet na vlastní kůži.

Partneři *Týdne vědy a techniky* připravili také mimořádně poutavé prezentace: Česká televize představila experimenty z pořadu *PORT*, Český rozhlas Leonardo pořad *Cesty bílých šamanů aneb Tam, kde končí svět*. Podobně jako loni se uskutečnilo natáčení rozhlasového pořadu Jaroslava Duška *Duše K – hovory s vědci*, tentokrát s prof. Václavem Pačesem, předsedou AV ČR. Hudbou jej doprovodil jedenáctiletý nevidomý Roberto Lombino. V závěru *Týdne vědy a techniky* studenti zhlédli prezentace dvou významných evropských projektů, na nichž se Akademie věd podílí – *Extreme Light Infrastructure (ELI): projekt nejvýkonnějšího laseru na světě* a *CESLAB: Synchrotron – světlo na cestu do 3. tisíciletí*.

„Kořaté“ mediální společenství parterů v čele s Českou televizí a dále pak s *Lidovými novinami*, *Českým rozhlasem Radiožurnál* a *Leonardo*, časopisy *Science*, *Živa* a *21. století*, webovými portály *Veda.cz* a *aktualne.cz* dokazuje, že lidská zvědavost a touha po vědění jen tak nevyprchají. ■

LUDEK SVOBODA

– *obraz smíru nebo střetávání* (prof. Eva Semotanová, Historický ústav AV ČR, v. v. i.). Na cestu ke čtenářům vypravilo *Nakladatelství Academia* knihu prof. Jiřího Schindlera *Bakterie a člověk*.

Akademie věd ČR nově navázala spolupráci s Americkým centrem v Praze a Brně, kde se během týdne promítal oscarový dokumentární film Al Gora *Nepříjemná pravda*. Společně s British Council v ČR realizovala setkání v kavárně The Globe na téma *Změna klimatu a inovace: nové cesty z labyrintu*. British Council se podílela i na atraktivních experimentech Michaela Londeborougha s názvem *Tajemství CO₂*, které podobně jako v minulých letech patřily k těm nejúspěšnějším.

Na návštěvníky hlavní budovy AV ČR na Národní 3 čekala u vstupu mimořádná expozice *Rostlina s příběhem*, jež představila fotografie ze soutěže uspořádané Ústavem experimentální botaniky AV ČR, v. v. i., Odborem mediální komunikace AV ČR a dalšími dvěma ústavu (vítězné snímky viz zadní obálka *AB 12/2008*). V přízemí se rovněž nacházela výstava historických rytin, starších i moderních přístrojů na registraci zemětřesení a celkem 55 historických vyobrazení zemětřesení, vulkanických erupcí, tsunami a sesuvů *Přírodní katastrofy – jaké byly v historii a jak je sledujeme dnes*. Její součástí byla prezentace *Mezinárodního roku planety Země*. Navštívit šlo ovšem i další expozice, jmenovitě *Heyrovského sestra – ženy v české vědě*, která mapovala odstraňování překážek, s nimiž se vědkyně potýkají, nebo výstava ve foyer Národního divadla *Od řas k jádru – vědy o živé a neživé přírodě na půdě Akademie věd ČR*. Výstavy TVT také neopomenuly mezníky české vědy ve 20. století, příběh nositele Nobelovy ceny Jaroslava Heyrovského či sté výročí *Ottova slovníku naučného*.

TECHMANIA SCIENCE CENTER aneb DÍVAT SE JEN NESTAČÍ

Jedním z prvních hostů Techmania science center v Plzni se v rámci Týdne vědy a techniky stala 6. listopadu 2008 Akademie věd České republiky. V unikátním vědeckém centru naleznou studenti základních a středních škol i veřejnost expozice vytvořené z interaktivních exponátů, které zábavně přibližují matematické nebo fyzikální jevy a principy. Návštěvníci mohli exponáty „rozhybat“ již o dva dny dříve, kdy se Techmania v areálu plzeňské Škodovky slavnostně otevřela.

Techmania science center (viz <http://www.techmania.cz/>) vzniklo ve spolupráci společnosti ŠKODA HOLDING, a. s., a Západočeské univerzity v Plzni, které založily obecně prospěšnou společnost Regionální technické muzeum, o. p. s., s úmyslem vybudovat v areálu průmyslových závodů Škoda na celkové ploše 10 000 m² moderní interaktivní muzeum – ve světě označované jako science center. Projekt obou zakladatelů, který bude patřit ve střední Evropě mezi největší svého druhu, se snaží tímto způsobem reagovat na současnou situaci, kdy v České republice mezi studenty základních a středních škol významně klesá zájem o technické obory. Budování muzea trvalo tři roky a náklady dosáhly téměř 136 milionů korun; dalších půl miliardy korun si rekonstrukce ještě vyžádá. Počítá se totiž s vybudováním nové městské zóny, v níž bude možné aktivně trávit volný čas. „Obdobná centra, jako je právě Techmania, chyběla. Přináší totiž jedinečnou příležitost, jak se o vědě do-

**Zbyněk Jaňour,
ředitel Ústavu
termomechaniky
AV ČR, v. v. i.,
u oběžné lopatky
posledního stupně
parní turbíny
velkého výkonu.**

zvědět zábavně a interaktivně. Zvláště dnes, kdy na základních školách výuky fyziky ubývá. Nabitě osnovy a malý počet hodin nám téměř znemožňují ukázat dětem přírodní vědy jako poutavé a dobrodružné předměty, v nichž se mohou leccos dozvědět. Jistě, existují pomůcky (např. interaktivní tabule), které mohou ve výuce napomoci, ale ne každá základní škola má 100 000 korun na zřízení interaktivní třídy,“ říká v Techmanii Jakub Hačka, učitel 10. základní školy v Plzni.

Jednodenní program Akademie věd ČR nabídl v Techmanii výstavy *Pohledy do vesmíru z Evropské jižní observatoře* a *Světelné znečištění ve fotografii*, jež do Plzně přivezl Astronomický ústav AV ČR, v. v. i., a také společnou fotografickou expozici *Fascinování světlem* od vědců z Biologického centra AV, v. v. i., a studentů a pracovníků Jihočeské univerzity. V první z nich si návštěvníci mohli prohlédnout okouzující fotografie objektů ze Sluneční soustavy i vzdáleného světa cizích galaxií, které byly pořízené na jedné z nejvýkonnějších observatoří na Mt. Paranal v Chile. V druhé pro změnu model města s různými druhy osvětlení. Shlédnout mohli zájemci i zábavnou prezentací studentských prací z oblasti astronomie, fyziky plazmatu a chemie *Duha mostem ke hvězdám*, které vznikly v rámci projektu *Otevřená věda*.

Akademie přispěla Techmanii také sérií přednášek. Pavel Suchan z ASÚ AV ČR v referátu *Světelné znečištění trápí nejen astronomy* hovořil o stále se horšících podmínkách astronomů pro pozorování oblohy nebo o tom, jak se ve světelným znečištěním vyrovnávají lidé a zvířata. O výzkumu zemětřesených rojů a jiných projevech doznívajícího vulkanismu v západních Čechách přednášel dr. Josef Horálek z Geofyzikálního ústavu AV ČR. Jeho referát doplnila expozice, z níž se mohli studenti např. dozvědět o historických a současných seismometrech, a krátký film o zemětřeseních v západních Čechách.

Podvečerní prezentací zábavných vědeckých experimentů *Michaelovy zázračné molekuly* se poprvé v Plzni představil neúnavný popularizátor Michael

Modely elektrických lokomotiv. V popředí vpravo maketa vozu lokomotivy Škoda E698.01 z r. 1953.

Londesborough z Ústavu anorganické chemie AV ČR, v. v. i. Během devadesáti dobrodružných minut zjistili studenti, jak „fungují“ některé pro Zemi důležité molekuly, které před miliardami let přeměnily naši nehostinnou a pustou planetu na domov, v němž žijeme.

Jedním z prvních hostů se v Techmanii stal také Ústav termomechaniky AV ČR, v. v. i., jehož řediteli, prof. **Zbyňku Jaňourovi**, jsem položil několik otázek.

Pane řediteli, do Techmania science center jste přijeli s prezentací vašeho ústavu. Co všechno mohou v jejím rámci studenti vidět?

Prezentujeme samozřejmě to nejzajímavější z oblastí mechatroniky a mobilní robotiky, biomechaniky modelování lidského hlasu, moderní optiky v kriminalistické diagnostice, generátorů pro větrné elektrárny a také další témata. Pro veřejnost a studenty jsme připravili krátký film o jednotlivých odděleních a pobočkách našeho ústavu, 14 populárně-naučných plakátů a také tři exponáty: robota, lopatkový stroj a model pro fyzikální modelování atmosférických jevů při znečištění ovzduší, haváriích a teroristických útocích, který zkoumá, co by se stalo při náhlém útoku na Staroměstské náměstí. Odborníky jsme seznámili např. i s novou metodou pro diagnostiku lopatkových strojů nebo kolejových vozidel či s výzkumem se zaměřením na zdokonalování proudových strojů a energetických zařízení.

Pro návštěvníky byl bezpochyby nejzajímavější váš dvounohý robot. Co všechno umí a jak složité jej bylo sestavit?

V každém případě umí chodit; zní to sice jednoduše, ale umí se pohybovat jako člověk. Když narazí na překážku, dokáže se zachovat jako my a vyhnout se jí. A jak je náročné jej sestavit? Je to velmi složité. Musíte mít hluboké znalosti především z elektrotechniky, mechaniky a počítačové techniky. Na tomto projektu spolupracují odborníci z naší pobočky na brněnské strojní fakultě.

Jaký je mezi studenty středních škol zájem o obory, na které se Ústav termomechaniky zaměřuje?

Mezi středoškoláky je zájem o technické obory obecně podprůměrný; proto je také málo vysokoškoláků. Docela se nám ale daří získávat studenty z vysokých škol pro doktorandské programy. V Ústavu termomechaniky, v němž pracuje na 200 výzkumných pracovníků, máme kolem 50 doktorandů, což je, myslím, poměrně neobvykle vysoké číslo.

Domníváte se, že akce, které se zaměřují na popularizaci vědy pro žáky a studenty ze základních a středních škol, mohou napomoci tomu, že se budou někteří z nich hlásit na technicky zaměřené vysoké školy?

Samozřejmě tomu věřím; proto jsme také s prezentací našeho ústavu do Techmanie přijeli. V letošním roce takto rozsáhlou popularizační akci vlastně děláme poprvé. Věřím, že sice ne za rok nebo dva, ale za pět nebo deset let k nám do ústavu přijdou mladí lidé studovat. Možná právě ti, kteří navštíví *Techmanii*. Jsme tady i proto, že na některých projektech spolupracujeme s plzeňskou Škodovkou. Zapojili jsme se také do projektu *Otevřená věda* a do budoucna chystáme další popularizační akce.

Závěrem zbývá pouze dodat, že na úspěšný *Den Akademie v Techmanii*, v níž se AV ČR takto poprvé prezentovala v západočeské metropoli, přišlo více jak 1300 návštěvníků. ■

LUDĚK SVOBODA

Techmania

VÍDNÍ PO HLÁVKOVÝCH STOPÁCH

Jubilejní rok stého výročí od úmrtí našeho největšího mecenáše končí. Byl naplněn řadou vzpomínkových akcí u nás, na Ukrajině i v Rakousku, a tak se Josef Hlávka jistě dostal do povědomí mnoha lidí, kteří o něm do letoška ani neslyšeli. Ani mne nepřekvapilo, když jsem se v Barceloně na festivalu ESOF sešla s účastnicí pražské hlávkovské konference (AB se k ní ještě vrátí). Před 140 lety obdržel Josef Hlávka řád císaře Františka Josefa za záslužnou činnost ve Vídni a v témže roce i druhou hlavní cenu za architekturu na světové výstavě v Paříži. Jaké otisky jsme našli v současné Vídni jdouce po Hlávkových stopách?

Z plánovaného většího týmu jsme nakonec procházeli pochmurnou, deštivou a bohužel v tu chvíli i zcela nefotogenickou Vídni s architektem prof. Josefem Pecharem z Nadání Hlávkových a čelným rakouským znalcem Josefa Hlávky dr. Wolfgangem Bahrem (obr. 3 – vpravo) ve třech. Hlávka jako stavitel není mezi běžnými Vídeňany příliš znám, konstatoval náš průvodce, a to i navzdory faktu, že např. slavná Ringstrasse je zastavěna Hlávkovými realizacemi. S jeho osobností je těsně spjat i takový skvost, jakým je budova Opery. Pokusili jsme se navštívit alespoň některé jeho domy a kostely.

Josef Hlávka odešel do Vídně jako student a po bezmála 20 letech se vrátil do Čech jako známý a úspěšný architekt a stavební podnikatel, který dosáhl vysokého odborného a společenského uznání. To mu otevřelo cestu nejen do nejvyšší vídeňské společnosti, ale také ke zcela ojedinělé podpoře vzdělanosti a umění. Stal se významným mecenášem, jehož odkaz trvá dodnes. O jeho schopnostech svědčí, že v náročném prostředí tehdejší Vídně vynikl již při studiu a na samém počátku své profesní dráhy.

S významem Vídně rostla i její velikost, proměňovalo se prostředí a architektonická tvář města. Potřeby a možnosti rozvoje velkoměsta v polovině 19. století našly odezvu také v Hlávkových odborných schopnostech a podnikatelském úsilí. Uznáván byl nejen předními vídeňskými architekty, s nimiž spolupracoval, ale také představiteli české menšiny, kteří si jako on uvědomovali, o co větší úsilí musí vynaložit, aby v tomto náročném prostředí uspěli. Hlávkovi se podařilo spojit zájmy a nadání s tamějšími možnostmi a uspěl nejen realizací veřejných staveb, navržených renomovanými vídeňskými architekty, ale i vlastními tvůrčími schopnostmi a talentem. Jestliže ve Vídni převážně stavěl, jako architekt a stavitel se v jediném díle představil především v Praze a Černovicích.

Do Vídně přivedla Hlávku snaha o rozšíření a dovršení jeho dosavadního technického vzdělání o architekturu. Tento obor byl na pražské technice zřízen až v roce 1864 v čele s Josefem Zítkem, který byl jen o rok mladší než Hlávka a známý jako autor návrhu Národního divadla. Hlávka po absolvování Polytechnického ústavu a posléze pozemního stavitelství na technice v Praze studoval v letech 1851 až 1854 na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Ta kladla velký důraz na umělecké aspekty architektury a proslula vysokou uměleckou úrovní srovnatelnou s pařížskou École des Beaux-Art. Na akademii v té době učili tvůrci přestavby Vídně. Z českých architektů ji absolvovali představitelé novorenesance Vojtěch Ignác Ullmann, Antonín Viktor Barvitiuss, Josef Zítek, Josef Schulz, tvůrce novogotiky a restaurátor Josef Mocker, ale také průkopník české moderny Jan Kotěra.

Josef Hlávka brzo patřil mezi nejúspěšnější žáky, ale pouhé studium ho neuspokojilo, a tak o každých prázdninách pracoval jako zednický učeň ve stavební firmě Františka Šebka, který byl organizátorem české menšiny ve Vídni. Tím si nejen přivydělával, ale získal cenné praktické zkušenosti, které uplatnil na svých stavbách. U Šebka se nejprve vyučil zedníkem (1855) a také obdržel vysvědčení k samostatnému provozování pozemního stavitelství a stavby budov. Na základě toho získal posléze stavitelskou koncesi (1860) a byl v jeho stavební kanceláři trvale zaměstnaný. Když Šebek založil soukromou školu pro české stavební živnostníky, pověřil Hlávku jejich výukou. Následně ho jmenoval ředitelem své stavební firmy a než zemřel, převedl ji na něj se vším vybavením a klientelou. Ve stavební firmě a kanceláři „Josef Hlávka – architekt stadtbaumeister, Windmühle Schmidgasse 108, Wien“, jak zněl úřední název podle razítka na stavebních plánech, bylo zaměstnáno 19 architektů a několiknásobný počet stavebních techniků. K nim patřil také Čeněk Gregor, který s Hlávkou trvale spolupracoval a po jeho onemocnění dokončoval stavby. Hlávkova stavební kancelář proslula profesionální precizností a spolehlivostí, znalostí a aplikací historických forem, konstrukcí a stavebních způsobů. V neposlední řadě vynikla,

VŠECHNA FÓTA: MAPINA HUŽVÁROVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

ostatně jako Hlávka sám, také vyspělou grafickou úrovní. Není divu, že tato známá vídeňská firma získávala veřejné zakázky a poskytovala kvalifikované konzultace.

K prvním úspěchům Hlávky ve Vídni náležela státní cena za nejlepší studentský projekt, která mu byla udělena v závěru studia (1854). O vysokém ocenění vypovídá také zájem předního vídeňského architekta Henrycha von Ferstela, který Hlávku požádal o pomoc při vypracování soutěžního návrhu Votivního chrámu (1856–1879), jímž zvítězil mezi sedmi desítkami soutěžících. Další pomoc se týkala stavebních plánů na budovu rakouské banky. Svou sounáležitost s vlastí vyjádřil Hlávka návrhem na Národní divadlo v Praze (1856), za nějž obdržel jednu z třetích cen a cestovní stipendium s příslibem zaměstnání ve státních službách. To využil ke dvouleté, posléze o rok prodloužené, studijní cestě do Řecka, Itálie, Francie, Anglie a Německa a svou věcnou a v kresbě přesnou dokumentaci historických staveb později využil v architektonické praxi. Po návratu z cesty dostal příležitost, aby dočasně zastupoval svého bývalého profesora Eduarda van de Nülla ve výuce a ve stavební kanceláři. Tento počáteční úspěch mladého Hlávky předurčil jeho pozdější odborné a společenské uplatnění.

Stavební rozmach Vídně, na kterém se Hlávka významně podílel, náležel do let 1860 až 1874. Vídeň byla tehdy největším středoevropským městem. Od počátku do poloviny 19. století se počet jejích obyvatel zdvojnásobil na bezmála půl milionu a v 80. letech již přesáhl milion. To si vynutilo nejen zbourání opevnění, ale také výstavbu novoměstských čtvrtí s činžovními domy a novými druhy veřejných budov. Přesto, že již dříve vznikly plány na rozšíření města, rozhodlo se o zbourání vnitřního barokního opevnění až v roce 1857. O rok později byla zahájena výstavba proslulé okružní třídy Ringstrasse, která vede kolem historického jádra města v délce čtyř kilometrů. Pro veřejnost byla zpřístupněna 1. května 1865. Její vznik se stal příležitostí ke stavbě mnoha veřejných budov, které, ačkoli sloužily k různým účelům, měly převážně novorenesanční a gotizující formu (obr. 2).

V této době velkých proměn Vídně se Hlávka stal jejím aktivním stavitelem. Cestu k jeho samostatnému úspěchu otevřela soutěž na

realizaci novogotického kostela P. Marie řádu Lazaritů (1860–1862) na Kaiserstrasse, kterou vyhrál. Autorem návrhu je Friedrich von Schmidt, který svěřoval Hlávce k uskutečnění i své další návrhy. V roce 1860 byl sotva 30letý Hlávka vyzván ministrem Wickenburgem do soutěže na postavení vídeňské Opery. Podnět k tomu dal státní sekretář pro památkovou péči, český rodák Alexander Helfert.

Budovu opery pro 2500 diváků navrhli Eduard van der Nüll a Augustus Siccard Siccardsburg. Stavbu, která byla na Ringstrasse první, musel Hlávka dokončit sám, neboť oba autoři téměř současně zemřeli. Vybudoval ji v letech 1863 až 1869 za šest milionů zlatých a získal 400 000 zlatých, které vytvořily základ jeho podnikatelského jmění. Budova byla slavnostně otevřena 25. května 1869 uvedením Mozartovy opery *Don Juan* a patří k nejznámějším symbolům Vídně. Jako vysoké uznání této práce byl Hlávce udělen Řád císaře Františka Josefa a jmenování císařsko-královským stavebním radou.

V době, kdy uskutečňoval první vídeňské stavby, vyzvalo Hlávku rakouské ministerstvo kultury a vyučování, aby navrhl a postavil rezidenci řecko-pravoslavného biskupa v Černovicích na Bukovině. Bukovina tehdy patřila pod rakouskou správu. S projektem

uspěl a byl mu tamtéž svěřen architektonický návrh, včetně uskutečnění velkého církevního areálu (1863–1878), za který obdržel druhou cenu na světové výstavě v Paříži. V Černovicích postavil ještě chrám arménsko-katolické církve.

Josef Hlávka patřil k nejzaměstnanějším stavitelům Vídně. V literatuře a archivních pramenech se uvádí, že během 13 let zde uskutečnil 142 staveb, především v centrální části města. Jsou to reprezentační veřejné budovy i ekonomicky úsporné činžovní domy. Některé jsou již památkově chráněné, jako budova Opery, některé byly naopak přestavěny nebo zbořeny. Největší a reprezentační vznikly podél Ringstrasse a zařadily Hlávku mezi její spolutvůrce. Jsou to novorenesanční palác arciknížete Viléma na Parkringu 8 (1865–1867, navrhl Theophil von Hansen) a novogotické akademické gymnázium (1863–1865, navrhl Friedrich von Schmidt), na kterém studoval T. G. Masaryk (obr. 9). V sousedství Opery vybudoval Schollerův obchodní dům (1863), po změně využití stavebně upravený a jediný, který se ze tří obchodních Hlávkových domů zachoval (domy Böhler a Schmitt). Z jeho kanceláře vyšly také návrhy a příprava realizace domů rytířů Antona Fischera na Elizabethstrasse (1862) a Alexandra Schoellera na Bagnerstrasse (1864). Další domy postavil pro majitele Petzolda, Tichého a Herolda (1863).

Krásná a malebná soupeřka Prahy se však při naší misi nechtěla ukazovat. Prudký vítr nám vrážel ledové kapky pod deštníky, jak kdyby si nepřál, abychom Hlávku stopovali v dobách, kdy ještě nebyl velkým mecenášem. Podobně jako v Praze i ve Vídni je strategičtější vydat se do centra tramvajů. Za jejími okny se míhaly některé pro nás zajímavé, leč ne až tak důležité budovy.

Hlávka má mezi svými stavbami hojně zastoupeny činžovní domy, které navrhl a postavil z vlastních prostředků. Příležitosti k tomu poskytl vznik nových městských čtvrtí. Obytné domy mají čtyři až pět podlaží a účelný prostorový i hygienický standard. V I. vídeň-

ském okrese jsou postaveny v ulicích Seilergasse, Blumenstockgasse 5 a na Bauermarktu 14. Větší počet vznikl ve III. vídeňském okrese v letech 1868 až 1871 poblíž Hlávkou postaveného novogotického kostela sv. Othmara (1866–1873, navrhl Friedrich von Schmidt – obr. 1). Jsou situované v ulicích: Löwengasse 22 a 28, Kegelgasse 29, Blütengasse 6, Hertzgasse 33 a 35, Bechadgasse 2. Nárožní dům s arkýřem (Hertzgasse 33 – obr. 4), kde Hlávka bydlel, byl označován jako Salon, místo společných setkání osobností tamějšího společenského a uměleckého života, včetně vídeňských Čechů. Bydlel v něm také malíř Karel Jobst, který s Hlávkou úzce spolupracoval při výtvarném řešení fasád a interiérů. Pozoruhodnou skutečností je, že protějškem tohoto domu se stal Hundertwasserův dům (1963–1966), a obě stavby tak vzájemně zdůrazňují tradiční a vizionářské pojetí architektury.

Ať si lilo a foukal vítr sebevíc, nemohl nás nezaujmout nevšední kontrast přísně strohé hlávkovské budovy na rohu Löwengasse a Kegelgasse (obr. 5), která čelí rozjařile bujaré Hundertwasserově fantastní uličce (obr. 6), kde se jen stěží hledá pravidelnost a řád. Jak kdyby jen tramvajové koleje bránily zvlněnému chodníku, aby na asketického stavitele vybafl. Upřímně – s omluvným pohledem k mecenáši – i nás Hundertwasserova hravost zlákala k pobavenému odpočinku na rozhoupané lavičce před fontánou, než jsme pokračovali dál přes město do VII. okresu ke kostelu Panny Marie řádu Lazaritů. Zde jsme dlouho zkoumali kamenné portréty na sloupech, z nichž vycházejí klenby. Přestože Dr. Bahr v nich jmenoval architekta Schmidta (obr. 7) a stavitele Hlávku (obr. 8), obličejové rysy i kamenická značka spíše nasvědčují tomu, že se jedná o záměnu! Portrét nad kamenickou značkou by měl spíše patřit Hlávkově – ovšem kdo ví... Třeba se tím bude někdo někdy zabývat. Šero nám znemožnilo další pokusy o identifikaci, a tak jsme kolem kostela prošli k zadní bráně – jako bychom se ocitli v Praze u Apolináře – tak stejný je zde rukopis.

Za svého pobytu a všestranné činnosti ve Vídni se Hlávka představil nejen jako náročný architekt a stavitel, znalec historických slohů, stavebních konstrukcí a způsobů, ale také jako jejich dovedný interpret. Byl více tradiční než vizionář. Vídeňskou společností a stavebníky byl hlavně oceňován jako úspěšný a žádaný stavitel. V paměti její odborné části jím zůstává dodnes, jak dokládají vícesvazkové dějiny Ringstrasse. I když bádání a znalost jeho díla pokročily a rozporné pohledy na jeho architekturu přetrvávají, lze předpokládat, že výčet jeho vídeňských staveb a poznatky, které se jich týkají, nejsou dosud uzavřeny.

Úspěšnost a tehdejší uznání Josefa Hlávky mu otevřelo cestu do vídeňské společnosti a ústředních institucí Rakousko-Uherska. Mimo vysokého ocenění za stavbu Opery byl jmenován členem Panské sněmovny, Akademie výtvarných umění, Ústřední komise pro ochranu a zachování uměleckých a historických památek v Rakousku. Současně byl členem Umělecké rady ministerstva kultury a vyučování. Již ve svých 34 letech se stal čestným měšťanem Vídně, zatímco Prahy až v roce 1907, rok před svou smrtí.

Zima už nás konečně udolala, a tak jsme si dopřáli pohled na budovu vídeňské Opery (bohužel právě ten den zavřené) z tepla hotelu Sacher od kávy a (jak jinak) dobroty téhož jména.

Skutečná třešnička na dortu nás pak čekala v podvečer, kdy jsme dorazili k Akademickému gymnáziu (obr. 9), z něhož se právě linula koncertní hudba. Sedm let poté, kdy tuto stavbu Josef Hlávka dokončil, zde v roce 1872 maturoval první československý prezident, jak hlásá pamětní tabulka na zdi. Stopy stavitele nás přivedly až k čelnému politikovi, dodejme tedy už jen, že se Josef Hlávka nejen stal v roce 1883 říšským a zemským poslancem, ale že se také zcela zasvětil mecenášství a poradenské činnosti.

Zcela mimořádná tvůrčí, stavební a podnikatelská aktivita Josefa Hlávky ve Vídni, Praze a Černovicích, která trvala přes 10 let, byla spojena s vyčerpávajícím cestováním i organizací náročných a složitých staveb vzájemně vzdálených mnoho set kilometrů. To podlomilo jeho zdraví. V roce 1869, kdy mu bylo 38 let, vážně onemocněl a musel na dlouhou dobu zanechat veškeré architektonické a stavební činnosti. Vrátil se k ní až po návratu do Čech, ale převážně jen v souvislosti s ochranou a rekonstrukcí historických staveb a prostředí.

JOSEF PECHAR, MARINA HUŽVÁROVÁ

CENY JOSEFA HLÁVKY ZA ROK 2008

Nadace *Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových* udělila 16. listopadu 2008 na zámku v Lužanech *Medaile Josefa Hlávky* za rok 2008. Ocenění získali prof. **František Kaštánek** z ÚCHP AV ČR, doc. **Jiří Pechar** z FLÚ AV ČR, prof. **Jan Císař** z DAMU a prof. **Jan Pfeiffer** z 1. LF UK. Cenu pro nejlepší mladé vědce získali z ústavů AV ČR dr. **Lukáš Král** z FZÚ AV ČR, dr. **Kamila Réblová** z BFÚ AV ČR, MUDr. **Jiří Šedý** z ÚEM AV ČR, Mgr. **Jiří Pinkas** z ÚFCH JH AV ČR a dr. **Michal Šimůnek** z ÚSD AV ČR. Dále byli oceněni také studenti z pražských vysokých škol a brněnské techniky.

red

PŘÍPRAVA ČESKÉHO PŘEDSEDNICTVÍ V RADĚ EU VRCHOLÍ

Kostka cukru rozrazí černou hladinu. Dirigent, poslední z defilé celebrit, se šibalsky usměje. Vyjždí nápis: „Evropě to osladíme. Česká republika předsedá Evropské unii. 01/01–30/06/2009.“ Zdálo se, že tradiční nezájem o evropskou politiku na domácí scéně vyváží jen dostatečně kontroverzní kampaň.

Byl to omyl. Diskuse o stavu českého cukrovarnictví a velkých šancí pro malý stát vyvanuly během pár dní. Když ale nechtěli přijít Češi k evropské politice, došla si ona za nimi. Boje v Gruzii, finanční krize, Lisabonská smlouva, domácí volby a jedna velmi ambiciózní země, která nás v předsednictví předchází. Kontroverze psaná současností.

Co je „předsednictví České republiky v Radě EU“?

Předsedání jedné členské země Radě Evropské unie trvá po dobu šesti měsíců. Předsedající stát připravuje a vede jednání Rady EU, zastupuje ji na jednáních s ostatními unijními institucemi, reprezentuje EU navenek, koordinuje politická rozhodnutí, určuje politické priority, zprostředkovává kompromisy, prokazuje své administrativní a organizační schopnosti. Během předsednictví spolu tři po sobě následující předsednické země spolupracují na tzv. osmnáctiměsíčním programu priorit. Ten byl v českém případě připravován na základě meziresortní expertní spolupráce. Českou republiku předchází v předsednictví Francie a následuje Švédsko, které dokončí předsednické trio a uzavře osmnáctiměsíční společný program. Další týmové předsednictví povedou Španělsko, Belgie a Maďarsko.

Českou republiku během její premiéry v čele Evropské unie potkají i další důležité, byť očekávané události – uzavření legislativního cyklu EU, tj. ukončení mandátu Evropského parlamentu a Evropské komise (EK), nominace nového vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, nástup amerického prezidenta do úřadu a přepis agendy ambiciózního francouzského předsednictví. Nad rámec běžného administrování chodu EU nás tedy čeká souběh klíčových záležitostí, se kterými se bude muset naše diplomacie vypořádat.

Přitom v Evropě panují obavy o stavu (ne)připravenosti českého předsednictví. Na ostrou listopadovou kritiku řady zahraničních médií, kritiku až příliš cílenou a nespontánní, reagovala česká politika matně. V diplomacii sice následoval oceňovaný konsensus s Francií, který vzájemně přerozdělil politickou podporu u několika důležitých bodů, fakticky ale jen potvrzujeme názor řady států – evropská politika nás nezajímá, držíme si od ní odstup. Stručně řečeno – naše politika není dostatečně *pronijní*.

Malá země, velká šance?

Říká se, že malý stát logicky nalezne mnohem větší míru své přirozenosti v kompromisu, dobré komunikaci a jednodušší, „průchodnější“ agendě. Malý stát si prostě stanovuje uskutečnitelné cíle. Je ale otázkou, jak jinak by se Česká republika měla při své premiéře za stávajících okolností vůbec chovat? Poslední události jsou natolik zásadní, že dokázaly vyprázdnit už tak velmi abstraktní motto českého předsednictví – „Evropa bez bariér“. Státní podpora bankovního sektoru vyvolaná finanční krizí nemohla vést řadu zemí dál od liberálního ducha tohoto hesla. Když si Češi dovolili nesouhlasit s ochrannými kroky, sklidili kritiku za absenci „evropského ducha“. Přitom je zřejmé, že politická řešení, která nalezl prezident Sarkozy pro problémy, jež Francii v čele EU potkaly, jsou sice elegantní, ale přechodná. Příměří v Gruzii neznamena mír a o důsledcích státní podpory bankám by mohla Česká republika pořádat přednášková turné.

Ve stínu francouzského předsednictví

Když se 1. června ujala Francie svého dvanáctého předsednictví, pompézní velmocenské vize vystřídala tvrdá úředničina a cesty ke kompromisům. Pravda, podávané v sídlech králů, zahalené nesmrtelným francouzským šarmem a okořeněné trochou toho francouzského organizačního chaosu. Její vypořádání s nečekanými událostmi je ale velmi oceňované a prezident Sarkozy se přes noc stal politickou osobností EU.

Až se příští rok ujme předsednictví Česká republika, nabídne průchodné cíle, střízlivou organizaci a naději, že najde cestu ke kompromisům. Versailles vystřídá Kongresové centrum Praha a velké vize agenda připravená Evropskou komisí. Jakkoli je předsednictví příležitostí ke zviditelnění a prokázání schopností řídit organizaci půl miliardy lidí, naše skutečné heslo je „*držíme se při zemi*“.

Mezi hlavní programové priority ČR patří konkurenceschopnost, čtyři svobody (volný pohyb osob, služeb,

FOTO: MARINA HUŽVÁROVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Po rozšíření Evropské unie na 27 členů sídlí v bruselské budově Evropského parlamentu 785 europoslanců.

zboží a kapitálu) a liberální obchodní politiky. Bližší pohled na důležitá témata odhaluje ambice ČR spolupodílet se na návrhu reformy rozpočtu i společné zemědělské politiky. Vzhledem k současné situaci je ale patrné, že nejvyšší priority naberou jednání o finanční krizi, aukci emisních povolenek a Lisabonská smlouva.

Obsahové priority ve výzkumu

Obsahovým prioritám výzkumu je ve společném programu vyhrazena jedna strana. Předsednické trio navazuje na dlouhodobou vědní politiku EU, respektive na cíle zelené knihy *Evropský výzkumný prostor: nové perspektivy*, a to včetně kontroverzní společné tvorby programů. EU bude dále vyhodnocovat šestý rámcový program a vytvářet metodiku pro sedmý rámcový program, projednávat činnosti Evropského technologického institutu a podporovat výzkum v oblasti ICT, nízkouhlíkových technologií a mořských a námořních technologií.

České sektorové priority výzkumu CZ PRES

České sektorové priority výzkumu CZ PRES představuje heslo *Evropský výzkumný prostor bez bariér*. Hlavní oblast zájmu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) váže uspořádání konference k problematice výzkumných infrastruktur *Strengthening the ERA through Research Infrastructures*, kde by se měla představit zpráva pracovní skupiny ESFRI (European Strategy Forum on Research Infrastructures) o regionálním rozložení infrastruktur výzkumu a vývoje. MŠMT chce také uspořádat konferenci *Researchers in Europe without Barriers* (duben 2009), která se bude mj. zabývat implementací pasu výzkumných pracovníků. Vedlejší oblasti zájmu MŠMT představují konference o hodnocení dopadů evropských programů na národní konkurenceschopnost a o zastoupení žen ve výzkumu.

Vedle těchto konferencí bude MŠMT gestorem přípravy 11 hlavních a 13 vedlejších akcí CZ PRES v oblasti VaV včetně neformálního zasedání Rady pro konkurenceschopnost a CRESTu (Scientific and Technical Research Committee).

I když se může zdát obsah priorit VaV neurčitý, je nutné si uvědomit, že vědní politika EU je během na dlouhou trať a momentálně se naplňují již vytyčené cíle. Významné mezníky vědní politiky EU, jako bylo vyhlášení tzv. Ljubljanského procesu či zelené knihy, předcházela náročná vyjednávání s Evropskou komisí a vysoká míra angažovanosti předsednických zemí na prosazení této agendy.

Akademie věd ČR a CZ PRES

AV ČR se jako přední představitelka VaV v ČR zapojila do příprav předsednictví již v roce 2007. Nejprve v rámci meziresortních expertních skupin, později prostřednictvím programových a organizačních výborů hlavních i doprovodných akcí CZ PRES. V této souvislosti bylo v květnu 2008 podepsáno Memorandum mezi MŠMT a AV ČR o spolupráci při pořádání akcí

v rámci CZ PRES, které nastavilo zodpovědnost a mechanismy součinnosti při pořádání vybraných akcí.

Hlavní akcí pořádanou AV ČR bude zasedání *Řídící platformy výzkumu pro země Západního Balkánu* (květen 2009), které odpovídá dlouhodobému zaměření české zahraniční politiky, a *Konference Future and Emerging Technologies – FET 2009* (duben 2009) včetně doprovodných akcí – konference ke strukturování Evropského výzkumného prostoru a společného zasedání Evropských technologických platforem v oblasti ICT, technologické poradní skupiny ISTAG a národních představitelů ICT.

Do přípravy předsednictví se zapojila i pracoviště AV ČR, která se již nyní podílejí na přípravě šesti doprovodných akcí v oblasti výzkumu a vývoje.

Organizační a technické zajištění

Předsednictví klade na pořádající zemi náročné personální, logistické a bezpečnostní zajištění. Akce CZ PRES přitom neprobíhají pouze v Praze, ale i v regionech a v Bruselu. Místopředseda vlády pro evropské záležitosti, Alexandr Vondra, zdůrazňuje, že během pracovního dne se koná na 25 zasedání různé úrovně (neformální Rady, konference, semináře, pracovní skupiny), pro která je třeba zajistit odborně vyškolený personál – experty, úředníky, konferenční manažery ovládající komunikaci v angličtině a francouzštině. Podle odhadů Úřadu vlády, který má koordinaci CZ PRES na starosti, dosahuje počet stávajících zapojených státních zaměstnanců 500, nově najatých úředníků výlučně pro účely CZ PRES je na 365.

Jen pro přípravu CZ PRES v roce 2008 bude ze státního rozpočtu uvolněno 1,7 miliardy korun, což je o miliardu více než letos. Z těchto peněz si nejvíce rozdělí tři resorty – Ministerstvo zahraničí (435 mil.), Úřad vlády (412 mil.) a Ministerstvo vnitra (236 mil.). Výdaje pokryjí platy, pronájmy prostorů, cateringové a technické služby, tiskoviny, dárky, koordinaci, informační stánky i bezpečnost. Jedná se ale pouze o část celkových nákladů, při mnoha akcích se na nákladech spolupodílí Evropská komise a celá řada dalších partnerů, část nákladů plyne přímo z rozpočtů resortů.

Legenda o předsednictví

Traduje se příběh starý jako předsednictví v Radě EU samo. V příběhu říká Němec Portugalci, ten Slovinci, ten Francouzovi, a tak řada pokračuje dál, aby se nebáli, že je život i po předsednictví. Říkají to s unaveným úsměvem lidí, kteří se říjí událostmi šíleným tempem, ale navzdory vypětí jsou vlastně šťastní. ■

JARMILA TIOSAVLJEVIČOVÁ,
Fakulta sociálních věd UK v Praze

S JANEZEM POTOČNIKEM O PŘEDSEDNICTVÍ ČR V RADĚ EU

Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i., přivítal ve svých prostorách evropského komisaře pro vědu a výzkum Janeze Potočnika, který oficiálně navštívil Českou republiku ve dnech 10.–11. listopadu 2008. ÚOCHB byl k této návštěvě vybrán jako příklad výzkumné instituce, v níž se podařilo úspěšně propojit základní a aplikovaný výzkum s významnými výsledky pro širokou veřejnost. Při této příležitosti jsem komisaři položila pár otázek týkajících se našeho předsednictví v Radě EU na začátku příštího roku.

Pane Potočniku, mohl byste prosím čtenářům Akademického bulletinu přiblížit poslání vaší cesty do České republiky?

Cílem mého pobytu v Praze bylo setkání s představiteli vlády a zástupci univerzit a vědeckých institucí, abych s nimi projednal následné kroky v oblasti vědy a výzkumu během českého předsednictví v Evropské unii. Velmi mě potěšilo nadšení a odpovědnost jak ze strany české vlády, tak vědecké komunity. Kromě jednání s ministry a zástupci jsem měl příležitost setkat se také s prof. Antonínem Holým, jehož objevy přinesly úspěšnou léčbu choroby AIDS a hepatitidy typu B. Toto setkání pro mne bylo obrovskou motivací a inspirovalo mne po zbytek mé návštěvy – podporovat „zapálené“ a talentované badatele, jako je prof. Holý, aby mohli pracovat na svých objevech, které jsou pro společnost takovým přínosem.

Vyjádril byste se, jako eurokomisař pro vědu a výzkum, k českému předsednictví během příštího roku? Jaké pozitivní dopady může toto předsednictví nabídnout české vědě a výzkumu?

Směrování k cílům evropské výzkumné politiky během českého předsednictví bude přínosem jak pro českou vědu a výzkum, tak vědu a výzkum v celé Evropské unii. Jsem potěšen kroky, kterými se Česká republika vydala na cestu reformy univerzit, jako je např. *Vyhláška o vyšším odborném vzdělávání* (2005), která poskytla institucím větší samostatnost a vyzdvihla excelenci univerzitního výzkumu prostřednictvím specifických programů, jako jsou Centra základního výzkumu.

Tyto vývojové trendy jsou v souladu s našimi plány v evropském měřítku, což České republice umožní se na nich plně podílet. Markantním příkladem je například účast České republiky v Evropské vědecké radě (ERC). ERC je klíčovým nástrojem pro přilákání a udržení excelentních badatelů v Evropské unii. Česká republika dokazuje, že relativně nová členská země, často s bohatou výzkumnou tradicí, ale omezeným financováním výzkumu, může být v Evropské

vědecké radě úspěšná. Třebaže jsou celková čísla kvůli omezenému počtu výzev malá a statisticky nerovnoměrná, Česká republika byla úspěšná v získávání grantů, a co víc, byla schopna přilákat české vědce ze zahraničí zpět domů.

Samozřejmě, předsednictví přinese české vědě jisté výhody ve smyslu přílivu vědců během konferencí typu *Research connection 2009. Partnerství – naše cesta k budoucnosti výzkumu – jdete s námi?*, nebo účasti na ambiciózních programech konferencí, které nabízíte. Praha přivábí množství badatelů z celé Evropy, kteří více zviditelní výzkum a příležitosti pro spolupráci a utváření mezinárodních sítí.

Všechny členské státy by se měly i nadále zaměřovat na to, aby se staly atraktivnějšími místy pro výzkum a další investice a byly plně připraveny získat co možná nejvíc z příštího hospodářského obrátu. Tím se znalostní reformy a investice stávají dokonce důležitější než v dobách ekonomické expanze.

A na druhou stranu, jak by Česká republika mohla během svého předsednictví přispět v podpoře vědě a výzkumu v Evropě?

Česká republika může zařadit výzkum mezi hlavní body svého programu jednání a projevit tím skutečnou politickou vůli urychlit realizaci Evropského výzkumného prostoru, což je podnět, který jsem zde během své návštěvy v ČR zaslechl. Mám radost z toho, že na úrovni Evropské unie spatřuji vývoj, který umožňuje naplnění společné vize a zkvalitnění politického vládnutí pro ERA (Evropský výzkumný prostor) od květnového zahájení *Ljubljanského procesu*. Evropský výzkumný prostor (ERA) dobře zapadá do hlavního tématu vašeho předsednictví, které nese název *Evropa bez bariér*.

Avšak potřebujeme rovněž zajistit, že společnými silami dostojíme závazkům vneseným na vysoké politické úrovni při řešení společných úkolů. Návrhy komise byly nyní prezentovány Výboru Evropského výzkumného prostoru (ERA), který stanovil pět zákonů pro rok 2008:

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

- o správě intelektuálního vlastnictví prováděné veřejnými výzkumnými organizacemi;
- o mobilitě výzkumných pracovníků;
- o společném programování;
- o právním rámci pro výzkumné infrastruktury;
- o mezinárodní spolupráci.

Klíčovou úlohou je nyní jejich naplnění. K tomu je zapotřebí úzké spolupráce mezi společenstvím a členskými státy.

Právě v období ekonomických potíží je důležité se chopit podnětu a stanovit *Pátou svobodu* – volný přesun poznání – a posílit evropskou konkurenceschopnost pomocí investic do poznání, inovace a lidského kapitálu, jak bylo rozhodnuto na jarním zasedání Evropského výboru v roce 2008. Nepochybně dosáhneme v Evropě skutečného pokroku, budeme-li vzájemně jako členské státy spolupracovat a jestliže právě členské státy převezmou iniciativu – pak můžeme učinit velké skoky. Proto například velmi vítám skutečnost, že si Česká republika vytýčila ambiciózní cíl navýšit výdaje do vědy a výzkumu.

Jaký je váš názor na skutečnost, že Česká republika dosud nepodepsala Lisabonskou smlouvu? Mohl by tento fakt nějak ovlivnit schválenou zásadní strategii pro vědu a výzkum v EU?

Za schválení *Lisabonské smlouvy* přebírají odpovědnost jednotlivé členské státy v souladu s národními postupy. Do dnešní doby Komise přijala 25 ratifikací. Pouze Irsko a Česká republika jsou ve fázi schvalování této smlouvy. Doufáme, že Češi budou schopni převzít tento závazek co nejdříve.

Která témata na poli vědy a výzkumu mají v rámci Evropské unie přednost a která z nich by podle vašeho názoru měla být podporována během českého předsednictví?

V oblasti výzkumu je mnoho aspektů politiky EU. Z mého hlediska si myslím, že můžeme již identifikovat určité základní priority:

- držet krok s reformami, jež se týkají znalostní oblasti Lisabonské strategie zaměřené na nárůst a vznik pracovních příležitostí;
- uskutečnit iniciativy pro Evropský vědecký prostor;
- stanovit právní rámec pro evropské výzkumné infrastruktury;
- vytvořit způsoby vyhodnocování vlivu investic do VaV;
- zkvalitnit pracovní příležitosti a prostředí pro vědecké pracovníky.

Tímto posledním bodem myslím zkvalitnění každodenních podmínek pro vědecké pracovníky v Evropě, což je zvláště důležitý hlavní směr, který jsme pro tento sektor vytýčili prostřednictvím evropské spolupráce. Klíčovými oblastmi pro tuto činnost jsou:

- systematické zpřístupnění náborů (přijímání nových vědců);
- splňování sociálních jistot (záruk) a podpůrných potřeb mobilních vědců;
- zajišťování veletrhů pracovních příležitostí a pracovních podmínek;
- zajištění dostačujících školení a praxe pro vědce.

Pokrok v Evropské unii uskutečníme právě prostřednictvím členských států, které mají zodpovědnost za činnosti, jež převzaly na národní úrovni. Například doporučení *Evropské charty pro výzkumné pracovníky* a *Kodex chování pro přijímání výzkumných pracovníků* je uznávaným politickým nástrojem potřebným ke zlepšení pracovního prostředí pro vědce v Evropě. V České republice tuto *Chartu* a *Kodex* dosud podepsala pouze Akademie věd. Doufáme a očekáváme, že další odsouhlasení těchto dokumentů bude následovat na ministerské úrovni a také na českých univerzitách a výzkumných ústavech.

(Původní anglické znění příspěvku naleznete na <http://abicko.avcr.cz>.)

GABRIELA ADÁMKOVÁ

Evropský komisař pro vědu a výzkum Janez Potočnik s Antonínem Holým při návštěvě Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR

KULATÝ STŮL

k návrhu Nařízení Rady o právním rámci společenství pro Evropskou výzkumnou infrastrukturu (ERI)

Akademie věd České republiky uspořádala 29. října 2008 v prostorách Konferenčního centra v Liblicích kulatý stůl na téma Nařízení Rady o právním rámci společenství pro Evropskou výzkumnou infrastrukturu (ERI). Cílem setkání bylo přispět jednak ke vzájemnému ujasnění problematiky výzkumných infrastruktur ve vztahu k ČR a jednak k formulaci podkladů pro vypracování stanoviska ČR k návrhu nařízení na zasedání Rady EU pro konkurenceschopnost 2. prosince 2008 v Paříži. Na jednání byly zastoupeny především subjekty spjaté s existujícími či připravovanými výzkumnými infrastrukturami nebo na uvedené problematice jinak zainteresované.

Jménem AV ČR účastníky přivítal její místopředseda dr. Pavel Vlasák a úvodní slovo přednesl prof. Vlastimil Růžička, náměstek ministra školství. Krátce pohovořil o přípravě koncepce evropské výzkumné infrastruktury, k níž v současné době probíhá vnější připomínkové řízení. Rovněž vyzdvihl význam výzkumných infrastruktur pro Operační program *Věda a výzkum pro inovace (VaVpI)*. Kulatý stůl byl rozdělen do dvou bloků, jejichž jednání vedl člen předsednictva Akademické rady AV ČR dr. Jan Hrušák. Jádrem I. bloku byla přednáška Mgr. Jiřího Hladíka z Evropské komise (EK) na téma *Návrh nařízení Rady o právním rámci společenství pro Evropskou výzkumnou infrastrukturu (ERI)*. Mgr. Jiří Hladík informoval o nynějších diskuzích v Radě Evropské unie o tom, zda se bude používat název Evropská výzkumná infrastruktura (ERI), k němuž jsou nemalé výhody, či ECRI (European Consortium for Research Infrastructure), jenž rovněž nemá jednoznačnou podporu, popřípadě název jiný. Přijetí návrhu nařízení se očekává v polovině českého předsednictví. Jeho hlavním cílem je nabídnout evropským infrastrukturám snadno použitelný a přitom specifický právní rámec pro jejich fungování. Vychází ze Smlouvy o založení Evropských společenství, konkrétně z čl. 171.

Zřízení a provoz výzkumné infrastruktury mají splňovat požadavky obsažené v čl. 3 návrhu Nařízení Rady. Členské státy mají právo přistoupit za spravedlivých a přiměřených podmínek a mají společně většinu hla-

sovacích práv. Členské a třetí státy se mohou nechat zastupovat veřejnými subjekty nebo subjekty pověřenými veřejnou službou. V praxi lze předpokládat, že tak zpravidla učiní. Po přezkoumání EK a po případném odstranění nedostatků vznikne ERI publikováním rozhodnutí EK v Úředním věstníku Evropské unie, přičemž žalobou na zrušení rozhodnutí Komise u Soudního dvora EU se lze domáhat právní ochrany proti odmítnutí. Obdobně je řešen i její zánik. ERI nese odpovědnost za své dluhy a její členové odpovídají ve výši svých příspěvků do ERI – pokud není ve stanovách určeno jinak. V rámci stanov je nezbytné určit mj. i základní zásady personální politiky, např. rovnost šancí a nediskriminace, určení pracovního jazyka nebo jazyků.

Při dosavadním projednávání návrhu byl nejvíce diskutován vztah ERI k hospodářské činnosti. Úkolem ERI by mělo být zřízení a provoz výzkumné infrastruktury, a to na nehmotném (v českém překladu chyběně „nevýdělečném“) základě, aby se předešlo narušení hospodářské soutěže. ERI by však mělo být povoleno za určitých podmínek vykonávat omezenou hospodářskou činnost s cílem podpořit inovace, poznání a transfer technologií, a to za předpokladu reinvestice docíleného zisku. Vedlejší hospodářské aktivity lze provádět za podmínky dosažení tržní ceny a odděleného účetnictví. ERI je podle návrhu osvobozena od DPH, spotřebních daní a nespadá ani pod úpravu zadávání veřejných zakázek. Má v této souvislosti vlastní pravidla zadávání, která splňují zásady

transparentnosti a nediskriminace soutěžících. V návrhu Nařízení Rady jsou řešeny i další podstatné otázky, např. použitelné právo a jurisdikce v čl. 16 a podávání zpráv a kontrola v čl. 18. Mgr. Jiří Hladík ve svém vystoupení postupně porovnal jednotlivá ustanovení navrhované úpravy ERI s formou zájmového sdružení právnických osob podle Občanského zákoníku, připadající v úvahu podle české právní úpravy.

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

Diskuse k přednášce se soustředila zejména na postavení ERI z právního, finančního a daňového hlediska. Z vyjádření Mgr. Jiřího Hladíka vyplynulo mimo jiné to, že návrh byl veden snahou zajistit těmto organizacím postavení blízkící se mezinárodní organizaci a zkrátit zdoluhavý proces vytváření mezinárodní organizace za pomoci instrumentu, který ES nabízí. Z hlediska EK v případě schválení zmíněného nařízení přibude členským státům EU další z možných právních forem výzkumných infrastruktur. V budoucí praxi lze očekávat, že ji bude právě EK nejvíce preferovat. Z diskuze dále vyplynulo, že registrace ERI ve formě obdobné např. Obchodnímu rejstříku nebude potřebná. Dosavadní debata členských států k otázce použitelného práva (v bodě 1b čl. 16 návrhu nařízení) směřuje k upuštění od ustanovení o právu státu, v němž má ERI sídlo uvedené v původním návrhu. Jako pravděpodobnější se jeví, že bude zvoleno právo státu, kde se daná činnost odehrává. K partnerství veřejné a soukromé sféry (Public Private Partnership, PPP) v rámci ERI může dojít, ovšem pouze na bázi smluvní, nikoli na základě členství soukromého subjektu v ERI.

V rámci II. bloku vystoupil s prezentací *Koncepce budování a provozování výzkumných infrastruktur v ČR* vládní zmocněnec pro evropský výzkum prof. Ivan Wilhelm. Tuto problematiku zařadil do rámce Reformy systému výzkumu, vývoje a inovací a projednává nové novely zákona 130/2002 Sb. V této

souvislosti je pojem infrastruktura definován jako zařízení nebo podpůrná činnost výzkumu, vývoje a inovací, která je podporovaná z veřejných prostředků a může zahrnovat:

1. služby pro výzkum, vývoj a inovace;
2. speciální výzkumná zařízení včetně jejich pořízení, souvisejících investic a zajištění jejich činnosti, která jsou nezbytná pro část výzkumné a vývojové činnosti a která jsou zřizována výzkumnými organizacemi pro využití pouze jimi samými;
3. systémy pořízování a uchování dat;
4. činnost právnických osob zajišťujících administrativu a financování výzkumu, vývoje a inovací;
5. ověřování výsledků výzkumu a vývoje, zajišťování práv k nim a jejich rozšiřování.

Velkou infrastrukturou je poté jedinečné výzkumné zařízení včetně jeho pořízení, souvisejících investic a zajištění jeho činnosti, které je nezbytné pro ucelenou výzkumnou a vývojovou činnost s vysokou finanční a technologickou náročností a které je schvalováno vládou a zřizováno jednou výzkumnou organizací pro využití též dalšími výzkumnými organizacemi. Následně prof. Ivan Wilhelm zdůraznil, že podporu lze poskytnout jen v rozsahu a za podmínek stanovených novelou zákona 130/2002 Sb. jako účelovou nebo institucionální, přičemž u velkých infrastruktur poskytovatel tuto podporu poskytne po schválení projektu vládou.

V souvislosti s připravovanou *Mezirezortní koncepcí podpory velkých infrastruktur pro výzkum a vývoj do roku 2015*, kterou má MŠMT předložit vládě ČR do konce listopadu 2008, informoval prof. Ivan Wilhelm o hlavních rysech jejího konceptu. Existovat by měl jeden celostátní orgán pro správu, podporu a hodnocení velkých infrastruktur. Ten zřídí odbornou mezinárodní radu pro návrhy na jejich zařazení a posuzování činnosti. V této souvislosti bude nutno dodržovat stejná kritéria, zajistit přímou koordinaci rozvoje, efektivní nakládání s prostředky a pětiletý cyklus hodnotících zpráv pro vládu. Kritéria hodnocení infrastrukturních zařízení by měla zahrnovat hodnocení výsledků získaných prostřednictvím zařízení, vazby na výzkumné instituce participující na infrastruktuře a na jiné instituce, zainteresované na výsledcích zařízení, zařazení infrastruktury do mezinárodní sítě spolupráce, rozsah a intenzitu mezinárodní spolupráce a střednědobou perspektivu rozvoje infrastruktury. Na závěr svého vystoupení též informoval o Indikativním návrhu „cestovní mapy“ výzkumných infrastruktur ČR. V přehledu infrastruktur spadajících do rámce návrhu „cestovní mapy“ byly vedle dalších návrhů na nová zařízení uvedeny projekty ELI (Extreme Light Infrastructure), BIOCEV (Biotechnologické a biomedicínské centrum ve Vestci) a CESLAB (Středoevropská synchrotronová laboratoř v Brně), kterým AV ČR vyslovila podporu.

K tématu *Výzkumné infrastruktury českým pohledem* vystoupili prof. Karel Kučera (Český národní korpus), dr. František Pazdera (Výzkumná infrastruktura v energetice) a doc. Stanislav Kozubek (Velké výzkumné infrastruktury ve střední a východní Evropě).

Zleva:
Pavel Vlasák,
 místopředseda
 AV ČR,
Jiří Hladík
 z Evropské komise,
 Jan Hrušák,
 člen předsednictva
 Akademické rady
 AV ČR,
 a Vlastimil Růžička,
 náměstek ministra
 školství

Na téma *Projekty výzkumných infrastruktur v mezinárodním kontextu* přednesli příspěvky dr. Pavel Musil (ELI), Nguyen Anh Tuc, MSc. (Hilase) a dr. Bedřich Rus (HiPER).

Před ukončením kulatého stolu vystoupila Ing. Naděžda Witzanyová z MŠMT, která formulovala závěry pro potřeby mandátu pro jednání k návrhu nařízení na unijní Radě pro konkurenceschopnost. Uvedla, že MŠMT má od výzkumné veřejnosti, vůdčích osobností českého výzkumu i administrátorů výzkumu a vývoje mandát pro jednání v Radě EU v tom smyslu, že ČR podporuje původní návrh znění čl. 6 Návrhu nařízení Rady o právním rámci společenství pro Evropskou výzkumnou infrastrukturu. Statut ERI jako mezinárodní organizace je považován za výhodnou formu, a to i z hlediska účinného využití zdrojů na podporu výzkumu v podobě daňových výhod. Provoz evropské infrastruktury výzkumu nebude financovat jeden stát. Zapojení zahraničních partnerů do konsorcií a do financování provozu velkých infrastruktur je tudíž nevyhnutelné. ČR v souvislosti se svým před-

sednictvím v Radě EU vypracuje závěry Rady pro konkurenceschopnost týkající se *ESFRI Roadmap update*. V nich bude obsažen požadavek zahrnutí regionální partnerské infrastruktury do *ESFRI Roadmap* a také do celkové politiky pro rozvoj Evropského výzkumného prostoru v oblasti výzkumných infrastruktur. Z konference *Strengthening the ERA through Research Infrastructures* v březnu 2009 vyplynou pravděpodobně další závěry týkající se udržitelnosti výzkumných infrastruktur v Evropě.

Závěrem lze ještě ke kulatému stolu na téma návrhu zmíněného nařízení uvést, že se ho zúčastnilo 69 zástupců orgánů a organizací, jako jsou Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Rada pro výzkum a vývoj, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo dopravy, Grantová agentura ČR, pracoviště AV ČR, univerzity, kancelář CZELO i velké podnikatelské subjekty (ČEZ, Škoda Holding).

Počet účastníků, množství zastoupených institucí i bohatá diskuze přesahující časové předpoklady programu svědčí o zájmu, který problematika právního rámce pro ERI a obecně výzkumných infrastruktur vzbuzuje. Účastníci ocenili, že kulatý stůl nabídl zřídka možnou možnost projednat na tak širokém a různorodém fóru návrh významného unijního dokumentu již v přípravné fázi, kdy lze do jeho obsahu ještě zasáhnout, a že poskytl podstatné podklady k formulaci stanoviska ČR pro jeho nadcházející projednávání v orgánech EU. ■

JINDŘICH BABICKÝ,
 MARCELA PŘESLIČKOVÁ,
 Odbor pro evropskou integraci
 a využití znalostního potenciálu (OEI) KAV ČR

SETKÁNÍ STŘEDOEVROPSKÝCH ODBORNÍKŮ V TEORETICKÉ CHEMII

Oddělení teoretické chemie Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR pořádalo ve dnech 28. 9.–1. 10. 2008 již sedmou z řady konferencí CESTC (Central European Symposium on Theoretical Chemistry). Hostitelem setkání bylo Mezinárodní centrum pro duchovní obnovu, které sídlí v klášterním komplexu v Hejnicích v severních Čechách.

Mezi účastníky konference patří tradičně odborníci z oboru teoretické chemie z České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska a Rakouska. Program navrhuje mezinárodní výbor složený ze zástupců všech pěti zemí. Podle nepsané, avšak dodržované úmluvy byla většina přednášek věnována vědeckým juniorům, tj. mladým vědeckým pracovníkům, postdokům či PGS studentům a v menší míře zkušeným vědcům z oboru. Výbor tak sleduje dva cíle: chce poskytnout mladým pracovníkům přípravu pro přednášení na velkých mezinárodních konferencích a současně je seznámit s nejnovějšími výsledky převážně středoevropských odborníků. Díky dlouholeté tradici a vysoké úrovni teoretické chemie měla na letošním setkání pořadající Česká republika reprezentativní zastoupení v osobách profesorů Rudolfa Zahradníka, Josefa Palduse a Josefa Michla.

S velkým ohlasem se setkaly přednášky například dr. Petra Bouře a dr. Vladimíra Sychrovského z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR a dr. Petra Slavíčka a Ing. Milana Ončáka z Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Pozornosti se těšily i příspěvky prezentované formou posterů. Cena za nejlepší studentský poster zůstala v pořadatelské zemi, protože byla udělena Kiranu Bhaskaranu Nairovi, PGS

FOTO: ARCHIV ÚFCH JH AV ČR

studentu PŘF UK, který na své disertaci pracuje již čtvrtým rokem v ÚFCH JH. Podle vyjádření mnoha zahraničních účastníků byla letošní konference nejzdařilejší v celé historii konferencí CESTC. Více informací viz <http://www.jh-inst.cas.cz/tchem/cestc/>. ■

PETR ČÁRSKY a KVĚTA STEJSKALOVÁ,
Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v. v. i.

Diskuse u posterů jsou pro začínající mladé vědce neocenitelnou zkušeností. Na snímku Petr Surjan z University E. Loránda v Budapešti.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Kabinet studia jazyků

Chystáte se na studijní pobyt, konferenci nebo jinou formu služební cesty do zahraničí? Připravili jsme pro Vás opět populární **intenzivní, tzv. předvýjezdové kurzy** angličtiny, němčiny a francouzštiny v týdnu od **2. 2.–6. 2. 2009**.
Termín přihlášek do **16. 1. 2009**.

Vstupní testy

úterý–čtvrtek 11:30–13:00 hod.

Bližší informace i přihlášku (ke stažení Přihláška 2) naleznete na našich webových stránkách www.langdpt.cas.cz.

SAVČÍ GENOM

V prostorách nové přednáškové síně Ústavu molekulární genetiky AV ČR, v. v. i., se 2.–5. listopadu 2008 uskutečnila 22. mezinárodní konference o savčím genomu. Program organizoval sekretariát International Mammalian

Genome Society (IMGS) spolu s místním organizačním výborem pod záštitou předsedy AV ČR Václava Pačesa. Každoroční setkání genetiků a bioinformatiků se koná střídavě v USA, v Evropě a v Asii. V roce 2007 se uskutečnilo v Kjóto (Japonsko), 23. konference bude v listopadu 2009 v La Jolla (USA). Poprvé za uplynulých 22 let se tato konference pořádala ve východní Evropě. Zúčastnilo se jí 250 vědců ze 16 zemí Asie, Ameriky, Evropy a Austrálie.

***Jiří Forejt
z Ústavu
molekulární
genetiky AV ČR***

První den se uskutečnily tři bioinformatické workshopy. Letošní novinkou byla prezentace databáze myšního fenomu (Molly Bogue, The Jackson Laboratory, Bar Harbor, Maine, USA). Myšící fenom je komplexní soubor fyziologických, metabolických a molekulárních fenotypů, kterými jsou doplňovány funkční informace k databázím sekvencí myšního genomu. Nedělní odpoledne bylo již tradičně vyhrazeno Ph.D. studentům, kteří přednášeli svým vrstevníkům výsledky vlastní práce. Posluchače zaujala například přednáška o geneticky determinované velikosti infarktu při lokální mozkové ischemii nebo nález části chromozomu 19, která kontroluje úzkostné chování myši. Studentská část konference měla překvapivě vysokou úroveň a tři přednášky autoři dokonce proslavili i v hlavním programu, který zahájil plenární přednáškou Wolf Reik (The Babraham Institute, Cambridge, UK) o epigenetických regulacích embryonálních kmenových buněk.

V následující plenární přednášce shrnul ředitel oddělení lékařské genetiky na univerzitě v Ženevě Stylianos Antonarakis současné poznatky o struktuře a funkci savčího genomu pod příznačným názvem *How little we know...* Zaměřil se v ní především na oblasti genomu, které, ač nekódují proteiny ani klasické RNA molekuly, jsou přesto přísně konzervovány v průběhu evoluce, což poukazuje na existenci nějaké důležité funkce. Paradoxní je, že těchto sekvencí s tajemnou funkcí je v savčím geno-

mu dvakrát víc než všech sekvencí známých genů kódujících bílkoviny, které tvoří pouhých 2 % celého genomu. Takřka se nabízí příměr k poměru známé hmoty vesmíru k temné hmotě a temné energii, o nichž astrofyzikové také téměř nic nevědí, a jež přesto tvoří asi 95 % známého vesmíru. Tim Aitman (MRC Clinical Sciences Centre and Imperial College, London, UK) referoval o využití laboratorního potkana k modelování lidských chorob, především metabolického syndromu, který se projevuje vysokým krevním tlakem, diabetem a obezitou. Významný podíl na přípravě tohoto modelu mají laboratoře Michala Pravence a Vladimíra Křena (Fyziologický ústav AV ČR a 1. lékařská fakulta UK Praha), kde jako první na světě připravili sérii rekombinantních inbredních (RI) kmenů potkana, a umožnili tak genetické mapování kvantitativních znaků. Michal Pravenec se ve svém referátu zaměřil právě na využití RI kmenů pro detekci genů kontrolujících vysoký krevní tlak.

Program konference pokračoval přednáškami s tématy imunita, srovnávací genomika a počítačová biologie, modelování lidských chorob, evoluce, neurovědy, genetika chování a genetika stárnutí. Výčet témat připomněl pravdivost aforismu nositele Nobelovy ceny Sydney Brennera, který kdysi před dvaceti lety prohlásil, že genetika jako taková zmizí, protože ve 21. století bude vše v biologii založeno na genech a každý biolog bude genetikem. Z mnoha dalších

referátů zaujalo sdělení o mutaci genu kódujícího miRNA, který působí progresivní ztrátu sluchu u myši, referát o genech kontrolujících náchylnost k astmatu nebo přednáška o nepřímé závislosti mezi aktivitou genu pro inzulin podobnému růstovému faktoru I (IGF1) a délkou života u různých myších kmenů. Hostitelská laboratoř též prezentovala výsledky celogenomové analýzy genové exprese v mozku myši, které jsou modelem pro lidské aneuploidní syndromy (např. Downův syndrom), a objev genu, jenž se účastní reprodukční izolace mezi blízkými druhy. Jde o první speciální gen popsáný u savců umožňující vznik nových druhů.

Konference o savčím genomu má svůj osobitý a nezaměnitelný styl. Patří k němu Verne Chapman Memorial Lecture, kterou byl v letošním roce poctěn Phillip Avner z Pastuerova ústavu v Paříži. V přehledném referátu shrnul výsledky práce své laboratoře o molekulární podstatě, genetické a epigenetické kontrole inaktivace X chromozomu v samičích tkáních savců. Každoročně se koná zasedání Mezinárodní komise pro standardizaci genetické nomenklatury myši, v níž máme svého zástupce. Vyhlašují se i nejlepší plakátová sdělení; v letošním roce získal toto ocenění Matyáš Flemr z laboratoře Petra Svobody. Před dvěma lety jej na konferenci v Charlestonu získal jiný náš student, David Homolka.

Odměnou mu bylo roční předplatné časopisu *Genome Research*. IMGS vydává časopis *Mammalian Genome*, jehož redakční rada zasedá v průběhu konference. V soutěži s řadou nových genetických časopisů kvalita *Mammalian Genome* – měřená impakt faktorem – poklesla (IF 2,29). Nicméně lze doufat, že pokles je pouze přechodný; funkční genomika je nyní na vrcholu zájmu biologů a myš představuje nejdokonalejší modelový organismus pro studium dědičných predispozic k chorobám člověka. Společenský program konference má již také svou tradici. V Praze měl veliký ohlas koncert *Musica Bohemica* v historické aule Karolina UK a slavnostní banket s udílením cen ve Francouzské restauraci Obecního domu.

Post scriptum: pro české genetiky může být zajímavé, že vznik IMGS a časopisu *Mammalian Genome* byl poprvé oznámen na mezinárodním workshopu o myší molekulární genetice, který jsem měl tu čest organizovat v dubnu 1990 ve Svatém Petru ve Špindlerově Mlýně. Vznik společnosti a časopisu tam tehdy prezentoval náš slavný expatriot a genetik Jan Klein, který byl poté do konce roku 1992 také editorem tohoto časopisu. ■

JIŘÍ FOREJT,

Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

OBĚ FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

PROČ BY NÁS MOHL ZAJÍMAT FRANTIŠEK SUÁREZ

Přelom šestnáctého a sedmnáctého století ve Španělsku, konec středověku a zrození novověkého světa, moderní vědy a filosofie, období mezi dvěma velkými epochami a člověk, který se pokusil dovršit předchozí myšlenkový vývoj a zachránit (ve jménu rozumu a víry) to nejcennější pro budoucnost – František Suárez.

REPROFOTO: ARCHIV FLÚ AV ČR

O třesení všech dosavadních představ a hodnot, které přináší přelom mezi historickými érami, spojuje dva zdánlivě velmi vzdálené světy – katolické Španělsko ve druhé polovině šestnáctého století a současnou sekulární společnost zapomínající na své myšlenkové kořeny. Tehdy se otevíraly nové cesty k ovládnutí naší planety (věda, zámořské objevy atd.), dnes se ovládnutí světa člověkem projevuje v předem neodhadnutelných důsledcích. Jezuita František Suárez, filosof, teolog a právník, jenž je autorem barokní syntézy scholastické filosofie, stál na prahu novověké filosofie. Velký důraz kladl na individualitu a v tom je blízký dnešní době. Svým dílem se pokoušel zachránit chrám víry, ovšem z historického pohledu spíše inspiroval stavitele chrámu moderní vědy, která člověku v následujících staletích umožnila získat vládu nad světem. Obdobně jako František Suárez ve druhé polovině šestnáctého století se i my

můžeme ptát: Směřujeme k celosvětovému řádu pravdy, svobody a prosperity, nebo ke katastrofě? Není ztráta duchovního zakotvení příliš vysokou cenou za vítězství člověka? Nejistota, kterou pocítujeme na konci velkého příběhu modernity, vrací „do hry“ staré koncepce, alternativní přístupy ke skutečnosti a filosofy ještě donedávna důsledně přehlížené. Suárez mezi ně patří. Jako jeden z nejdůležitějších představitelů takzvané druhé scholastiky spojuje metafyziku vrcholného středověku se základními kameny moderní filosofie. V sedmnáctém a osmnáctém století se jeho dílo studovalo na mnoha evropských univerzitách. Suárezova nauka měla vliv i na René Descarta, Gottfrieda W. Leibnize a Immanuela Kanta. Na otázku, čím vlastně Suárez ovlivnil zakladatele novověkého myšlení, by asi český čtenář hledal odpověď obtížně. Běžný zájemce o filosofii si se Suárezovým jménem (a druhou scholastikou) spojí jen několik ideologicky zabarvených předsudků. Hlubší poznávání jeho díla je na samém začátku.

Suárezova metafyzika, především jeho interpretace Aristotela a Tomáše Akvinského, rozděluje i dnes zájemce o jeho dílo do protilehlých táborů; jak se staví k Suárezovi, záleží zejména na tom, jak hodnotí novověkou filosofii. Pro ty, kteří s vývojem moderního myšlení v zásadě souzní, může být Suárez zajímavý jako předchůdce novověkého racionalismu. Filosofové, kteří se hlásí k metafyzice a vycházejí přitom z Aristotela a Tomáše Akvinského, často Suáreze považují téměř za zrádce. Krajiní křídla se v postojích natolik rozcházejí, že mezi nimi ani k žádné výměně názorů nedochází.

Pro vzájemně komunikující zájemce o Suárezovo dílo uspořádal začátkem října Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., konferenci na téma *Suárezova metafyzika – Metafyzické disputace v jejich historickém a systematickém kontextu*. Účastníci se zabývali Suárezovou filosofii ve třech liniích. První zkoumala vztah Suáreze k minulosti – především k dílu Tomáše Akvinského, Dunse Scota, ale např. i Anselma z Cantenbury. Druhá se zabývala systematickou podobou Suárezova díla obsaženou zvláště v *Metafyzických*

disputacích a třetí se zaměřila na Suárezovu anticipaci moderní filosofie. „Francouzský filosof Étienne Gilson postavil na začátku dvacátého století Suáreze do negativního světla jako esencialistu, který kladl důraz na esence, na definice, na pojmy, na vyvozování z pojmů a ponechával stranou aktuální existenci či bytí. Jestli konference něco vyvrátila, tak to bylo tohle tvrzení. Příspěvky se hodně shodovaly v tom, že označení Suáreze jako racionalistického, moderního esencialisty není úplně oprávněné, že je daleko tradicionalističtější, než se mu přiznávalo, že daleko míň může za novověkou filosofií, ke které můžeme mít různé výhrady. A že důraz by se měl položit spíše na minulost,“ říká koordinátor konference Daniel Heider. Podle něj je Suárez zajímavý hlavně tím, že vycházel vstříc výzvám doby, v níž žil – zvláště v souvislosti s novou rolí lidského individua v renesanci, humanismu a reformaci – a pokoušel se kreativním způsobem zakomponovat nové důrazy do scholastického systému, který ve vrcholné podobě reprezentovali Duns Scotus a Tomáš Akvinský.

Důraz na individuum, jenž je patrný v renesančním umění a později vyvrcholil oslavou člověka v osvícenství, promítl Suárez do řešení základních metafyzických otázek. „Suárez nepřijímá Aristotelovu nauku, že by látka byla principem individuace. Formy, plátónské ideje, které Aristoteles stáhl do věcí, jsou podle Suáreze samy sebou nikoli druhově, nýbrž individuálně. Tím pádem nemusí být něco, co by je individualizovalo. Individualismus se projevuje i v tom, že náš rozum je schopen poznávat individuální. Podle Tomáše a tomistů nikoli. Náš rozum podle nich poznává nejprve obecné a skrze reflexi v imaginacích, v představách poznává individuální. Ale nikdy nepoznává individuální přímo rozumem,“ vysvětluje Daniel Heider. Podle současných ortodoxních tomistů se Suárez proviňuje proti základním principům správného tomistického výkladu. „Projevuje se to tím, že odmítá reálnou distinkci mezi esencí a existencí u konečných, stvořených bytostí, což je základním rysem tomismu. Tomista bez reálné distinkce mezi esencí a existencí není tomista,“ dodává Heider. Na druhou stranu však v pojetí vědy zůstává Suárez na rozdíl od Descarta věrný jak Tomášovi, tak Aristotelovi. „Aristoteles pracoval s takzvanými substanciálními formami a ty Descartes radikálně nepřijímal, protože nešly kvantifikovat. Pro něj byl vnímatelný svět prostě *res extensa*, rozlehlá věc, kterou lze geometricky zpracovávat právě proto, že nemá žádné kvality. Poté je lehce vystihnutelná matematicky, což Suárez radikálně odmítal. Je zastáncem substanciálních forem; to znamená, že každá věc ve vnímatelném světě je vymezená substanciální formou, která souvi-

sí s přirozeností dané věci,“ říká Daniel Heider. Podle něj na rozdíl od Descarta, Hobbse a jiných novověkých autorů Suárez vycházel vstříc novým požadavkům v rámci aristotelské scholastiky. „Ve čtrnáctém století hrál zásadní roli nominalismus. Kritika Ockhama a dalších, například Buridana, způsobila, že metafyzika pomalu přestávala existovat a filosofií číslo jedna se stávala logika, která pracovala se znaky a symboly. Nominalismus klade důraz na individuum, protože v nominalismu existuje jenom individuální, obecné neexistuje. Myslím, že Suárez je velmi cenný proto, že na rozdíl od jiných bere vážně reakci na nominalismus. Hájí šťastné spojení rozumu a víry, které je pro scholastiku typické, ale vychází naproti individuálnímu na všech možných frontách. V tom je významný, a proto může mít nějakou paralelu i dnes,“ tvrdí Heider.

Dominantním motivem pro jezuitu Suáreze byla obhajoba víry a katolické církve. Proto reagoval jak na nominalismus, tak na renesanci, humanismus, reformaci, zámořské objevy a na všechno, co s tím vším v bouřlivé atmosféře doby ve vztahu ke katolické církvi souviselo. Suárez je autorem monumentálního díla založeného na detailní a velmi široké znalosti starší filosofie, která vychází z metafyziky a v rámci navazující praktické filosofie rozpracovává spektrum aktuálních problémů – etické, politické i teologické. „Baroko chce budovat vnitřně koherentní systémy, v nichž všechno vzájemně souvisí. Když na jednom místě systému zdůrazníme individualitu, tak se to promítne na jiná místa a do jiných disciplín. U Suáreze vychází akcent na individualitu z metafyziky, která je pro ostatní disciplíny základní, a je patrný ve všech dalších teoriích,“ zdůrazňuje Daniel Heider. V současnosti podle něj nastal velký vzestup zájmu o Suáreze v politické filosofii. „Suárez se zabýval nepsanými zákony, tradicemi a zvyky, které jsou vlastní převážné většině národů. Jejich tematizování souviselo s objevem nových území, především Severní a Jižní Ameriky, ale také kultur a tradic – reformace a islámu. Právě apel na společné nepsané tradice se ukázal jako důležitý regulativ vztahů jednotlivých kultur a tradic,“ uvádí Daniel Heider. Například Suárezovy analýzy takzvaného *jus belli* (práva na válku) mají podle něj dodnes co říci odborníkům na mezinárodní právo. Metafyzickými základy Suárezova myšlení se na pražské konferenci zabývalo 20 badatelů z deseti zemí světa (dva přednášející byli z Čech). Sborník příspěvků vyjde v příštím roce jako speciální číslo časopisu *Studia Neoaristotelica*. ■

JOSEF GABRIEL,
Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.

RUSKÁ EMIGRANTSKÁ KULTURA V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU

České země se ve svých dějinách nejednou staly křižovatkou kultur blízkých i vzdálených. Jeden z takových historických okamžiků nastal v meziválečném Československu, které díky iniciativě T. G. Masaryka a K. Kramáře nabídlo možnost azylu a profesního uplatnění exulantům z bývalé ruské říše. Štědrá náruč naší země umožnila vznik řadě vědeckých a vysokoškolských institucí, na nichž působila intelektuální elita, která se z politických důvodů nemohla uplatnit ve své zemi a jejíž činnost vysloužila Praze označení „ruský Oxford“.

Konferenci zahájila ředitelka SLÚ AV ČR Helena Ulbrechtová (uprostřed), Ljubov Běloševská (SLÚ) a Lukáš Babka, ředitel Slovanské knihovny při Národní knihovně ČR.

FOTO: JANA ŠLECHTOVÁ, ARCHIV SLÚ AV ČR

Problematice ruské emigrace v meziválečném Československu, konkrétně humanitním vědám a oblastem vzájemné odborné spolupráce, byla věnována konference, kterou ve dnech 8.–10. října 2008 pořádal Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s Ústavem slavistiky Ruské akademie věd a Slovanskou knihovnou při Národní knihovně ČR. Čtyři desítky badatelů z České republiky, Ruska, Rakouska, Slovenska, Velké Británie a USA se zamýšlely nad hlavními sférami spolupráce vědců obou zemí. Z jednání konference vyplynulo, že mezi takové oblasti patřila kromě tradiční slavistiky a lingvistiky také literární věda, historie, filosofie, psychologie, sociologie, právní věda, teologie, stejně jako výtvarné umění, literatura či film. Jednalo se o krátké, avšak mimořádně plodné období, kdy v našem prostředí působil R. Jakobson, N. Trubeckoj, P. Sorokin, A. Bem, N. Losskij či N. Kondakov, díky nimž vznikly takové projekty jako Společnost Dostojevského, Pražský lingvistický kroužek nebo Seminarium Kondakovianum. Ačkoli ne všichni ruští vědci měli stejně úzké kontakty s českou odbornou obcí (humanitní vědy jsou závislejší narodním jazyce), postupem doby lze hovořit o stále větší míře propustování obou vědeckých komunit, často i v dosti překvapivých oblastech (např. filosofie). Vzájemně obohacující trend byl však přerušován vnějšími událostmi; zánikem Československa, válkou a poválečnou bolševizací střední Evropy. Přetrhány tak byly slibné se rýsující vzájemné vazby i vědecké projekty.

Studium ruské emigrace dnes není pouhým sbíráním střípků dávné minulosti, nýbrž velice živým a širokým badatelským polem, rozvíjeným jak v samotném Rusku, tak na předních západoevropských a severoamerických pracovištích. Jeho nedílnou součástí je interdisciplinární bádání odrážející mnohostrannou vědeckou aktivitu samotné emigrace, ale také zkoumání vzájemných vztahů mezi profesionálním prostředím hostitelské země a ruského exilu. Je proto prostorem, v němž se mohou setkat nejen různé vědecké obory a strategie, ale i zkoumat problematika multikulturality a mezinárodní spolupráce. Naší zemi je zde díky bohaté minulosti vyhrazeno přední místo vedle Německa, Francie či zemí bývalé Jugoslávie. Mapování a interpretace fenoménu ruské emigrace v meziválečném Československu již dávno překročilo stádium zaplňování bílých míst a má na kontě řadu závažných publikací (některé z nich byly v rámci konference představeny odborné veřejnosti). Také u nás je tento obor polem, na němž se setkávají badatelé z řady institucí (Slovanský ústav, Historický ústav, Ústav pro soudobé dějiny a další pracoviště AV ČR, Slovanská knihovna Národní knihovny, Univerzita Karlova, Masarykova univerzita a další) a který nabízí spolupráci na projektech celoevropského významu. Česká republika se může právem stát jedním z center tohoto výzkumu, jehož horizonty naznačila i zmiňovaná konference. ■

HANUŠ NYKL,
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

REGULACE NEBO VOLNÁ RUKA TRHU? EVOLUCE A EKONOMIE

Na rozdíl od fyziky, která dala vznik ekonomii (Skořepa, Vesmír 2005), byla biologie významně ovlivněna ekonomickým myšlením. Charles Darwin, který dal konečnou podobu evoluční teorii a na jehož dvousté výročí narození bude vzpomínat celý vzdělaný svět, tvořil pod vlivem národohospodářského myslitele Thomase R. Malthuse. Tento původně kazatel došel k názoru, že přírodní zdroje se vyčerpají rychleji, než stačí uživit lidi, a nebudou dostačovat nárůstu lidské populace, což se v 19. století opravdu stávalo. Z toho odvodil, že lidská populace převyší možnosti jejího nasycení potravinami a vybědl k razantním až krutým opatřením, jak populační explozi zastavit.

Darwin hledal hybatele evoluce živé přírody. Našel je v tzv. boji o život nebo lépe řečeno v boji o bytí, které spočívalo v dlouhodobé kompetici mezi jednotlivci spadajícími hlavně do různých druhů tvorstva. Ve skutečnosti se jedná o soutěž podmíněnou omezeností zdrojů při velké reprodukční aktivitě živé přírody. Jinými slovy nejde o boj o život, nýbrž o to, jak nejlépe využít toho, čeho je málo. Jde o problém dotýkající se i současnosti jak v oblasti ekologie, tak i hospodářského růstu. V evoluci se při vzniku nových druhů uplatňuje výběr či selekce organismů schopných lépe hospodařit s danými zdroji a možnostmi i prostorová izolace organismů a další faktory, o nichž ještě bude řeč. Darwin se sice nevyjadřoval v genetických pojmech – v jeho době byla genetika ve stadiu zrodu – ale správně si jako výborný pozorovatel přírody všiml, že vyjma těch skupin živých organismů vykazujících významné společné rysy, které označujeme jako druh, se objevují individuální odchylky vyselektovatelné jako zvláštní variety. Ty jsou výsledkem proměnlivosti druhů.

Genetika, která se rozvíjela nezávisle na Darwinovi, ukázala na existenci jednotek dědičnosti nazvaných geny. Později se podařilo prokázat, že genetická informace je zakotvena v buněčném jádře jako DNA a kóduje zásluhou kombinací čtyř základních bází zřetězení aminokyselin tvořící bílkoviny. Detailní sledování tohoto centrálního přenosu genetické informace ukázalo, že není bezchybný. K chybám (mutacím) dochází poměrně často, jsou však kontrolními procesy ve své valné většině zaceleny. Genetická informace uložená v DNA (genom) může být daleko významněji pozměněna i dalšími událostmi, jako např. přesunem a pomnožením celých úseků genomu. Ostatně dnes víme, že v genomu máme i pohyblivé elementy schopné přemísťovat se z jednoho místa na druhé a významně ovlivnit jak jeho

funkci, tak i jeho evoluční potenciál. Tím ale nekončí výčet změn, kterým je genom vystavován. Z hlediska evoluce jde o změny, ke kterým došlo náhodně a uplatnily se jako selekčně výhodné během stovek milionů let. Zatím lze těžko vysvětlit „skokové“ změny, jako např. přeměnu předních končetin na křídla. Zřetelně nešlo o skok, nýbrž o výsledek stupňovitých změn. Takto genetika podává doklady podporující Darwinovu teorii.

Mohlo by se zdát, že objevem genetického kódu jsme dosáhli vrcholu poznání. Není tomu ovšem tak. Stejně jako v jiných vědách průlomové poznání otevírá další horizonty. Při objasňování funkce jednotlivých genů se ukázalo, že zvláště ty, které odpovídají za klíčové funkce buňky (jako je např. buněčné dělení), jsou kontrolovány celou řadou vzájemně zastupitelných genů. Tedy: vyřadíme-li jeden, další jej může zastoupit. Geny neexistují „samy o sobě“, nýbrž fungují jako součást celé řady procesů, jež regulují nebo metaforicky řečeno „filtrují“ jejich aktivity. Od jednoduchých zákonitostí genetiky, které platí pro geny určující např. barvu, se v případě pro buňku rozhodujících funkcí dostáváme k celé síti regulačních obvodů.

I když si příroda během více jak miliardy let evoluce mohla dovolit řadu náhodných pokusů, z nichž jen malá část se v evoluci uplatnila, neplatí to pro zárodečný vývoj. S jistotou víme, že genom specializovaných tělních buněk může nahradit genom oplozeného vajíčka, čili genetická informace se během zárodečného vývoje nemění. Mění se pouze vyjádření exprese této informace. Příkladů máme dost; nejlepšími jsou údaje získané u ostnokožců ježovek. Skoro každý návštěvník mořské pláže si okusil jejich ostn, když se mu podařilo na ježovku šlápnout. Hvězdčovitý krunýř ježovky se stal zajímavým objektem bádání o vzniku nejjednodušší kostry. Ukázalo se, že vznik vápenité kostry ježovek je podmíněn

i spuštěním 23 regulačních genů. Překvapivě jsou ve hře nejen geny přímo odpovědné za vznik jednoduché kostry, nýbrž též již zmíněné geny regulační, které ovlivňují funkci jiných již existujících genů. Do jaké míry se tyto geny uplatňují i ve vzniku kostry u obratlovců, není dosud známo. Při tak velké konzervativnosti genetického kódu by to ale nebylo až tak velkým překvapením.

Nyní se vraťme k ekonomii a ještě jednou poděkujme za její příspěvek k formování Darwinovy evoluční teorie.

Ekonomie začíná směnou. Jde o lidský vynález, poněvadž s cílenou směnou se v přírodě nesetkáváme. Předmětem směny se staly nedostatkové přírodní zdroje, dříve asi pazourek před zlatem. A snad současně i produkty lidské práce, vynálezavosti a hospodaření, jako byly např. dobytek a obilí. Nezapomínejme ani na produkty lidské agresivity, mezi něž patří otroci; mezi agresivitou a směnou nebyla silná dělicí čára. O starých Vikingzích se traduje, že byli ochotni směňovat, ale když nebyli spokojeni s podmínkami, použili meče. Dalším doprovodným příznakem směňování je promyšlená krádež. Setkáváme se s ní již v řecké mytologii, kdy poťouchlý a lstivý Hermes ukradl Apollónovi stádo a mazaně zahladil jeho stopy tak, že by se za to nemuseli stydět ani honáci a trapeři Karla Meye.

Necháme stranou loupeživé války, jako např. opěvovanou válku trojskou, a přistoupíme k modernějším úvahám o obchodování a kapitálu. Základním zdrojem těchto úvah je *Bohatství národů* Adama Smithe. Podává v něm pěkně napsanou apologii volného obchodu a jako kritický autor k ní uvádí i protichůdné názory. Pozoruhodný je také jeho pohled na úlohu monopolů narušujících volný obchod a na vliv průmyslových a obchodních podnikatelů na státní moc: „[...] jako přerostlá stálá armáda stali se obávanými vládě a ve mnohých případech naháněli strachu zákonodárství“. Jestliže jim člen parlamentu „oponuje a ještě více, má-li dost autority, aby jim byl schopen čelit, ani nejuznanější poctivost, ani nejvyšší důstojnost, ani největší veřejné služby nemohou jej uchránit před nejpotupnějšími nadávkami a snižováním, před osobním napadáním ani často před skutečným nebezpečím, které vzniká z bezohledných násilností zuřivých a ve svých plánech zklamaných monopolistů“. Jako by Adam Smith mluvil k dnešku. Kdo však vlastně ví o těchto soudech? Proč se o nich nezmiňují také obháji volného obchodu? Samozřejmě „klasické“ monopoly nemají legálně existovat. Ale zřetelně se jim blíží silné kapitálové skupiny propojené zvláště se zbrojaři, mezinárodní narkomafie a další. Přenecháme tedy další historii ekonomiky historikům a krátce se zamyslíme nad posledními dvaceti lety.

FOTO: LUDĚK SVOBODA, ARCHIV SSC AV ČR

Od doby Adama Smithe se ekonomie stejně tak jako biologie rozkošatila a stala se svéráznou disciplínou. Střetávaly se v ní dvě hlavní koncepce. Laissez faire s prvky státní regulace. V obdobích míru vítězil první prvek a v období válek druhý. Existovalo jen málo ekonomů s myšlenkou předcházet regulačními zákony světovým krizovým situacím. Mezi ně patří především John Keynes, který po první světové válce navrhl podporu hroučící se německé ekonomice, aby se předešlo katastrofickému scénáři skončivším nástupem Adolfa Hitlera. Zřejmě ne náhodou bylo jeho jméno týdeníkem *Times* zařazeno mezi omezený počet velkých hlav reprezentujících 20. století.

Ještě pár vět o ekonomii u nás. Moje generace byla 40 let školena tzv. politickou ekonomikou sepsanou do kodexu panem Ullrichem. Nešlo o mnoho více než o představu, že v hospodářství státu musí být vše detailně rozplánováno. Jedině takto se zrodí bezproblémový ráj, nebudou krize a každý si bude spokojeně žít. Poněkud rozruchu přinesla až Gorbačovova perestrojka. V tomto posledním období před pádem komunismu za mnou tehdy přišel perzekuovaný přesvědčený katolík Vladimír Fučík a upozornil mě, abych se podíval do *Rudého práva* a sexuálně interpretoval titulky článků. Na záchodě se povalovaly útržky ctěného deníku a můj pohled

padl na první článek nazvaný *Vstávej dřív než konkurence*, báječně dešifrovatelný Vláďovou metodou. To byl zárodek další éry.

Mohlo by se zdát, že čas perestrojky je daleko za námi. Není tomu tak, její duch je opět zde. Denně jezdím na náš ústav ze Suchdola až skoro ke Kunraticům. Je to anabáze, nad kterou by se i Humboldt podívoval. Dává mi však příležitost vyslechnout různé hovory a přečíst si sdělení vylepená na autobusových stanicích. Nedávno jsem zaregistroval velký nápis tohoto znění: Zatím co konkurence zařezává, my pracujeme – skupina ČEZ (viz www.cez.cz). Někdo jej přelepil nápisem – zloději. Příští den došlo k dalšímu přelepení původním textem. Hloupost monopolů tedy nezávisí na společenském zřízení, v němž fungují, nýbrž prýští ze samé podstaty monopolismu, kterému per definitionem nic nestojí v cestě.

Po sametové revoluci stála nová vláda i obyvatelé v rozpacích nad tím, co bude s naší ekonomikou. Václav Havel se po váhání přiklonil k liberálním ekonomům, na které se rychle přeškolili původní pracovníci příslušného ústavu Akademie. Dostali jsme nové školení o tom, že neviditelná ruka trhu vše vyřeší, že neznáme špinavé peníze a že zásluhou kuponové privatizace se staneme spoluvlastníky národního bohatství. Tyto báchorky sice vyprchaly s lety, ale v každém případě vedly k vytvoření vrstvy zbohatlíků

a „kontroverzních“ podnikatelů, které by bylo možné nazvat i případněji. Pro mnohé z nich platí Shakespeareova slova z *Jindřicha IV.*, „každý stát stojí na blahobytu, ale každý blahobyť něco stojí, proto je třeba krásť“. Z jednoho extrému jsme se tak přelili do druhého. Jak toto vše ovlivnilo morálku národa, vztahy mezi lidmi, poměr lidí ke spravedlnosti, vzdělání a vědě? Počkáme si, až nám někdo odpovědný a znalý snad předestře více.

Začátek těchto úvah byl zasvěcen vztahu ekonomie a biologie. Díky biologii dnes víme, že vývojově úspěšné organismy využívají ke svému blahu nejen nové specializované prvky a struktury, ale výrazně uplatňují také jejich regulaci. Bez regulace by se totiž neuskutečnil ani vývoj embrya.

V poslední době se dostává na přetřes potřeba regulace i ve finančním hospodářství. Nezajištěné úvěry dále odprodávané kamkoli a komukoli v Americe způsobily vyčerpání volných peněz, a tím i více než jen recesi hospodářství. Bezprecedentní krok americké vlády napumpovat velké peníze do bank, které se ocitly na pokraji krachu, momentálně situaci zachraňuje. Dlužno připomenout, že investované státní prostředky představují peníze občanů platících daně. Není proto překvapením, že stát svou investicí získává kontrolu nad finančním kapitálem. Takto může uplatnit žádoucí regulační prvky zabráňující jeho nezodpovědnému, někdy až hazardujícímu jednání.

Význam regulace ve finanční sféře je nabíledni. Skalní příznivci liberálního obchodu tvrdí, že je to krok ohrožující svobodu tržního hospodářství. Soutěživost ve všech oborech lidské činnosti nepochybně zůstane, ale bude se asi muset postupně zbavovat prvků chamtivosti a korupce. To jsou ovšem již slova konzervativní kandidátky na místo viceprezidenta USA Sarah Palinové.

Na závěr ještě několik slov o roli dnešních papírových peněz, které vznikly jako bankocetle, poukázky na bohatství. Peníze, které se staly motorem hospodářského života, mají jednu vlastnost společnou s genetickým kódem. Mohou se replikovat, jsou-li správně investovány, a to zvláště do nových uvážených podniků přinášejících nejvyšší návratnost. Špatné investice naopak vedou k debaklu. Jako každý kód trpí i peněžní hospodářství chybami, které musí být opravovány. Není to zřejmě problémem pro menší skupiny účastníků, kdy např. dluhy lze vymáhat soudní cestou. V celosvětovém měřítku nastává ovšem nová situace, kdy řetězové zadlužování způsobí katastrofickou nesolventnost. Snad i proto naše úvahy (i když jen cum grano salis) o genetice mohou přispět zpětně i ekonomii. ■

JAN SVOBODA,

Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

UMĚLECKÁ VÝZDOBA HLAV

Bývalé bankovní hale (dnes Knihovně AV ČR) dominují dvě mramorové karyatidy od Josefa Václava Myslbeka, jehož autorství patří i dvojici bronzových lvů ve vstupním vestibulu.

VŠECHNA FOTY: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV SŠČ AV ČR

Uplatnil na ní řadu dekorativních architektonických článků, inspirovaných přebohatými fasádami benátských paláců a veřejných budov, které doplnil štukovou výzdobou sochař Josef Effenberger. Podle vzoru renesančních staveb akcentoval Ullmann zejména balustrády obou rizalitů, kam situoval výrazné plastické skupiny. Jejich kresebný návrh vytvořil Josef Mánes, klíčová osobnost českého malířství 19. století. Ve své tvorbě zaměřené především na malbu, kresbu, ilustraci a grafiku se příležitostně zabýval i návrhy ve sféře užitého umění, např. v případě slavných praporů pěveckých spolků Lumír a Říp. Jeho intervence na poli architektury je v jeho tvorbě výjimkou a souvisí zřejmě s přátelskými kontakty mezi architektem a malířem; oba byli členy Umělecké besedy, našeho

Průhled do dvorany překlenuté proskleným stropem

Stavba nové budovy Spořitelny české, o které jsme psali v minulém čísle, plnila především reprezentační úkoly. Nejvýznamnější finanční instituce tehdejší Prahy nelitovala nákladů na velkorysou stavbu i náročnou uměleckou výzdobu, jež se v první fázi zaměřila především na bohatě zdobenou fasádu obrácenou do veřejného prostoru. Architekt Ignác Vojtěch Ullmann, autor ve své době ojedinělé a svým velkolepým pojetím výjimečné neorenesanční fasády, počítal od samého počátku s její uměleckou výzdobou.

nejstaršího uměleckého spolku. Spolupráce obou pokračovala krátce po dokončení budovy Spořitelny i na zajímavém úkolu opravy nedaleké románské rotundy sv. Kříže v ulici Karoliny Světlé. V letech 1854–1865 byla z iniciativy Umělecké besedy tato významná památka vykoupena a zachráněna před demolicí. Ullmann navrhl a řídil její architektonickou opravu a podle návrhu Josefa Mánesa vznikla ozdobná litinová neorenesanční mříž. Pro Spořitelnu vytvořil Josef Mánes roku 1858 kresebné návrhy alegorie *Čechie přijímající úspory lidu*, které potom v pískovci provedl roku 1860 Antonín Wildt. Tento sochař byl žákem Josefa Maxe, jenž vlastnil prosperující dílny činné v Praze, Plzni (pomník M. Kopeckého, náhrobek J. Tyla) a ve Vídni (Arsenal). Wildt byl také osobním přítelem Josefa Mánesa, který si jej vybral jako model pro ilustrace k Faustovi. V případě rozšíření fasády o další rizalitové západní křídlo v letech 1894–1896 vyvstala nutnost symetricky doplnit její výzdobu. Tohoto úkolu se ujal drážďanský sochař Otto Metzler, který volně varioval téma původní skupiny s důrazem na malebnou siluetu.

Hlavním důvodem rozšíření Spořitelny v 90. letech 19. století bylo vytvoření moderního prostředí. Bohatě zdobená a prostorná bankovní

NÍ BUDOVY AKADEMIE VĚD

haly s peněžními přepážkami si vybudovaly obě pražské konkurenční instituce – Městská spořitelna v Rytířské ulici (arch. Antonín Balšánek a Osvald Polívka) a Živnobanka Na Příkopech (arch. Antonín Wiehl). Spořitelna česká nemohla zůstat pozadu a do dvorního traktu bankovní haly situovala monumentální blok služeb s železnou prosklenou konstrukcí stropu a bohatou řemeslnou výbavou historizujících lamp, lustrů a umělého štuku na stěnách. Vstupní vestibul s pamětními mramorovými deskami ozdobila dvojice bronzových lvů, které vytvořil v letech 1896–1898 Josef Václav Myslbek za modelérské účasti svého žáka Josefa Mařátky. Významný sochař své doby a tehdy již profesor na Akademii výtvarných umění v Praze dodal v témže roce i dvě nádherné mramorové karyatidy, které dominují čelní stěně bankovní haly. Myslbek zužitkoval odvěké téma výzdoby monumentálních portálů, které se ve vývoji architektury objevuje již ve starověké Asýrii (lokalita Ter-el-Chalán, cca 1200 př. n. l.) a jež znovu oživilo antické sochařství např. na slavném průčelí Erechteionu na athénské Akropoli. Vitruvius ve svém traktátu připomíná anekdotickou historku o tom, že ženské postavy nesoucí na svých hlavách tíhu chrámu jsou personifikací zajatých žen a porážky jejich kmene v peloponéské válce. Toto frekventované téma využil Myslbek již roku 1878 při výzdobě domu arch. Josefa Schulze ve Vítězné třídě č. 126 (v němž mj. bydlel Josef Zítěk). Myslbek karyatidy obohatil o alegorický rozměr a vytvořil plastiky Spořivosti a Hospodárnosti. Suverénní modelace a smysl pro pevnou formu dokládají mistrovství sochaře, který patří k zakladatelům tradice novodobého českého sochařství. Výzdobu doplňovaly znaky českých měst od Otty Mentzela a obligátní busta císaře Františka Josefa I.

Emporu bankovní haly před vstupem do tehdejší zasedací síně v I. patře zdobí rozměrná nástěnná malba znázorňující Alegorii štědrosti. Jejím autorem byl malíř Eduard Veith (1856–1925), rodák z Nového Jičína a absolvent vídeňské školy uměleckých řemesel. Komerčně úspěšný dekorátor se podílel na vnitřní výzdobě řady reprezentačních budov na vídeňské Ringstrasse a specializoval se zejména na iluzivní divadelní dekorace a jevištní výpravy. Spolupracoval s proslulou vídeňskou stavební

kanceláři Feller a Helmer, která získala monopol na výstavbu divadelních budov a realizovala na konci 19. století desítky operních domů na území rakousko-uherského mocnářství od Karlových Varů až po Lvov. Eduard Veith se tak např. podílel na freskové výzdobě Státní opery v Praze a Opery v Brně. Základem alegorické kompozice pro Spořitelnu z roku 1896 je architektonická stafáž kulisy chrámu s postavou Štědrosti, která svými dary podporuje rozvoj stavitelství, umění, obchodu a průmyslu. Na rozdíl od starší Ullmannovy části, jejíž výzdoba byla koncipována v neorenesančním slohu (schodišťový vestibul v pompejánském stylu), interiéry přístavby byly pojednány s orientací na neobarok.

Architektonicky významná budova s náročnou vnitřní výzdobou, která ve své době prezentovala skutečně průkopnický čin, se postupně stala strážcem dalších uměleckých děl. Buď převzatých z majetku někdejší České akademie věd a umění, získaných převodem, zakoupených či pořízených na zakázku. I když nejde o cíleně budovanou sbírku, jejich spektrum je překvapivě široké a poměrně kvalitní. Zhodnocení významu i historických souvislostí jejich vzniku zřetelně připomíná historickou kontinuitu dnešní Akademie věd České republiky i její úlohu v obecném kulturním povědomí. ■

*JIŘÍ T. KOTALÍK,
Akademie výtvarných umění*

VĚDECKÝ MALÍŘ ČI MALUJÍCÍ BADATEL

Oblouky cest vědy a umění, jež se v uplynulých letech jako by vzdalovaly, se opět přibližují, protínají a čím dál víc spojují. Jedno inspiruje, zpřesňuje i zdokonaluje druhé, obě roviny nacházejí společnou řeč, chuť i vůli k soužití, a tím obohacování sebe i celé společnosti. Badatelé objevují ve své precizní práci výtvarno, výtvarníci bádají ve zdrojích, aby své tvorbě postavili pevný základ... Kam zařadit Vladimíra Pechara, jehož knížata a králové Koruny české doprovodili historické exkurze Dušana Třeštíka (a nebo snad opačně?), jehož Egyptskému cyklu předcházely roky důkladných studií, jehož obrazy byly vystaveny v Akademii věd, nedávno (a ne napoprvé) např. v Geofyzikálním ústavu AV ČR?

Podáváme si levou ruku a zaklesáváme malíčky, tykáme si a oslovuji ho Pluto. Jsme totiž skauti a před časem jsem měla tu čest pomáhat v klubovně našeho střediska při instalaci jedné z mnoha jeho výstav. Sedíce nad stohy kronik a zápisků vidím, že záběr Vladimíra Pechara přesahuje hranice jednoho rozhovoru. Pokusím se tedy použít jako vodítka čtyři díly *Historie skautingu* od Rudolfa Plajnera, která sice nakonec nikdy nevyšla, ale možnost ilustrovat obálky těchto knih si Pluto dodnes velice považuje.

Otevíráme první díl – Cestu k dospělosti. Jako by se v zádumčivých očích tvých postav dalo číst, že jsi do života nevykročil pohodlnou vyšlapanou pěšinou. Vystudoval jsi malbu u profesorů Kaisera, Mahelky a Uchytilové, ale tomu předcházely životní odbočky...

Musím se zastavit u zmíněných obálek *Historie skautingu*. Ačkoli Plajnerův rukopis knižně nevyšel, je archivován a jsem hrdý, že jsem ilustroval čtyři dominantní věci plus dvě další knihy. Samosebou mě to hřeje. Je to taková lidská nicůtka.

Po gymnáziu jsem nesměl dál studovat, jak se to začátkem padesátých roků stávalo, tak jsem nastoupil do fabriky jako kreslič do konstrukce. Pak se mi podařilo utéct alespoň na geologickou průmyslovku, kde nechťeli doporučení školy. Takže jsem udělal geologický abiturienták a pak jsem se geologií asi 15 let opravdu živil.

Vycházíme z optimistické premisy, že všechno je pro něco dobré. Přivedlo tě to k podstatě – k hlíně, ke skále, ke kamení?

Můžu říct, že ano, poznal jsem fundament. Navíc jsem jako skaut uměl chodit podle mapy, což je v geologii potřeba, protože jsme prováděli terénní mapování. Po dlouhých 15 let jsem sám jen podle mapy procházel třeba osm hodin zcela neznámým krajem – Krušnými horami, Šumavou – domluvený, kde se po čtyřech, pě-

ti, šesti hodinách sejdu s autem, které na mě bude na přesně určeném místě čekat. Celé dny sám v cizím terénu jen s mapou v ruce, to pak člověk splynul s přírodou a zemitostí. Mezitím jsem maloval a studoval výtvarnou školu při zaměstnání, což bylo dost náročné, navíc jsem si ještě přivydělával na družstevní byt malováním pro školu, pro časopisy, pro noviny.

Inspirovala tě geologie při výtvarné tvorbě?

Přímo ne, ale k přírodě jsem měl vztah jako skaut a geologií se jen posílil. Klepal jsem kladívkem do kamenů, do tzv. kamenného výchozu, a zároveň tak prohluboval poměr k materii. Musel jsem poznat, jestli je to žula, nebo něco jiného, musel jsem si to ohmatat. A tomu jsem docela rád, i když jsem geologii dělal z nouze, protože jsem chtěl jít na konzervatoř, kam mě kvůli posudku ze školy nesměli přijmout.

Geologie se tě tedy svým způsobem ujala, vedla tvé kroky. Zajímá tě ještě, sleduješ nové trendy?

Ano, dodnes jsme v kontaktu s bývalými kolegy. Chodím do přírodovědného klubu Barrande, který vede kolega Vladimír Sattran, s nímž jsme v roce 1957 mapovali v Krušných horách. Geologie je mi blízká, je to prostě příroda, byť zdánlivě mrtvá, mluví ke člověku, který rozpozná kameny od sebe. Květiny zas mluví jiným způsobem. Při pohledu na hrubozrnnou nebo jemnozrnnou žulu cítím v každé něco jiného. Rozpoznávám a musím vědět, jak hornina vznikla, proč zkrystalizovala právě takhle, proč jsou tam ty černé amfiboly, jak šla postupně krystalizace, z čeho vznikl výsledný element čili ta hornina...

Právě některé tvé obrazy na mne působí, jako by horninu přiznávaly, jako by z ní svou strukturou vycházely.

V těch obrazech, strukturážích, je písek. To znamená, že materie je opět ta prvotní surovina, z níž potom

rozpadem vzniká úrodná ornice a následně kytky. Takže základ horniny je i v mých obrazech, pořád pracuji s tvrdým materiálem.

Musíme připomenout, že Tvá cesta k dospělosti vedla také přes hudbu. Zprvu tě doma „trápili“ houslemi, ale pak jsi našel „svůj“ nástroj, který odstartoval celoživotní kariéru. Od „študácké kapely“ pokročíme za zvuků trumpetů do další kapitoly Ve službách republiky.

Narukoval jsem k PTP jako „špatnej“. K přežití vojny bylo životně nutno se čehokoli chytit. Jelikož už jsem v té době byl kapelníkem hudebního souboru, nabídl jsem politrukovi, že mu tam založím kapelu, což se skutečně stalo. Naše skvostná kapela měla stále angažmá s pravidelným vystupováním. Takhle jsem splynul se službou republiky – jako PTPáka mě pustili po 26 měsících, těsně před Štědrým dnem v roce 1956.

Pomalu se tedy dostáváme k šedesátým letům. Hudbě jsi sloužil dál jako profesionální trumpetista v kavárenské kapele. Muzikant a geolog, co převažovalo?

Ano, pracoval jsem dál jako geolog. Někdy v roce 1959 jsem založil dixielandovou kapelu a po roce jsem obnovil provoz v Olympiku ve Spálené ulici. Při slavnostním otevření léta nečinného dolního sálu účinkovala naše Dixie Party, v níž hrál na trombon Jiří Grossmann. Upozorňuji, že byl špatný trombonista, pak hrál basu. Právě na zahajovacím představení se dal dohromady se spoluautorem pořadu Miloslavem Šimkem.

A následně vlastně vznikla slavná dvojice Šimek a Grossmann.

Ovšem defilují zde další jména, např. na Povolávacím rozkazu na nevinný zmatek, jenž sluje Polotrapno, figuruje Vladimír Bystrov, dnes známý spisovatel a protikomunistický aktivista angažující se ve prospěch obětí komunismu odvedených do bývalého Sovětského svazu, Petr Zuna, otec modeřátora Pavla Zuny, Petr Uhl...

Byli to študáci, kteří měli čas a příbuzné zájmy. Šimek spolu s Bystrovem byli mezi organizátory. Tenkrát začínal Semafor... Je tam ještě řada jiných jmen. Jen lituji, že nejsou žádné fotky. Jednou o přestávce pustili zvukaři do reproduktoru nějaký dixieland. Pustit kapele při přestávce konkurenci se nedělá. Nadával jsem zvukařům, oni se smáli, ať prý chvíli poslouchám: byli jsme to my ze záznamu... Pátral jsem po nahrávkách z Olympiku z té doby, až jsem se po čtvrtstoletí dopídlil k příbuznému Jirky Grossmanna na Smíchově, který jako zvukař a technik pořizoval záznamy a měl jich spousty. Všechny se zničily, když se rozváděl, nezůstala mu jediná nota záznamu z té doby.

Ze slavné doby druhé poloviny 60. let postupně přecházíme do let sedmdesátých. Do části Ve znamení hákového kříže. Pro skauty to byl taky kříž, protože byl zakázán, takže spousta oddílů fungovala dál ilegálně. To se týkalo i tebe.

Po válce byl skaut obnoven v roce 1945. Do té doby, to mi bylo 14 let, spadají má výtvarná prvodíla. Ovšem nastal opět stín – tentokrát rudé hvězdy – skauting vadił komunistům ještě víc než předtím Němcům. V roce 1968, kdy byl Junák krátce obnoven, začala má horečná spolupráce s dlouholetým vůdcem československého Junáka prof. Rudolfem Plajnerem a celým vedením. Pokračovali jsme i po zrušení skauta v roce 1970. Právě tehdy vznikla zmíněná výtvarná tetralogie obálek k historii skautingu a řada dalších věcí, grafik a PF. Situace se pak opakovala zase po sametové revoluci, kdy se musela dohonit spousta věcí a jako člen organizační rady jsem to měl vlastně za povinnost.

Poznámkou, že jsi autorem oficiální české skautské lilie a téměř každý skautský památník vyšel z tvých rukou, opustíme junáky, abychom se vydali k portrétům postav z dávných časů, které jsi na svých obrazech ztvárnil. Věnoval ses Egyptu, oslovil Tě Shakespeare a zdá se, jako by ses až ztotožňoval s králem Learem, čerpal jsi z české historie. Dovedu si představit, že „vědecký“ obraz vzniká na základě hlubokého studia prostředí, osobností, zvyků té doby, oblékání. Podnikal's studijní cesty a sbíral rozsáhlý podkladový materiál. Jak jsi své náměty podchycoval, jak jsi k nim přistupoval?

Jsou to stovky hodin. V roce 1952 jsem tento styl a studium kresby zahájil Egyptem. První návštěva v roce 1968 mě tak nadchla, že jsem se začal věnovat symbolice a mytologii, tepaným reliéfům, bohům a symbolům. Králové měli vždy v rukách nebo na hlavách něco, co je determinovalo, a to mě zaujalo. Vy-

Není bez zajímavosti, že Vladimír Pechar přispěl do bohatého šatníku Pražského Jezulátka skautským oblečkem.

„...původně jsem dělal všechno možné, krajinu, figurální tvorbu, to byla moje doména. Od figury jsem přešel k abstrakci. Pak jsem se takzvaně odrodil a stal jsem se portrétistou, kterým jsem nikdy nechtěl být.“

FOTO: MARINA HUŽVÁROVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

tvoril jsem galerii asi 55–60 postav starověkého Egypta ve velkých obrazech, strukturázích. Abych se dozvěděl co nejvíc, seznámil jsem se s různými egyptology a chytlo mě to natolik, že jsem přemýšlel o dálkovém studiu. Vzniklo obsáhlé dílo – portréty (vyšly knižně) i mytologie a symbolika v plechách. Poté jsem přešel na Shakespeara, protože jako kluk jsem tíhl k divadlu. Shakespeare je jednička. U Egyptanů jsem charakteristiku tváří musel ovlivnit faktografií, vycházet z odborného podkladu. Kdežto u Shakespeara jsem mohl fantazírovat – udělat si svého krále Leara, svého Richarda III. Profesor Stříbrný z fakulty mě kdysi přinutil k samostatné výstavě 50 králů Learů. Je to moje životní postava, dnes už jich mám asi 100. Ze Shakespeareových dvanácti her mám celkem 60 tváří a vytvářel jsem je tak, jak jsem je cítil.

Jednou mi profesor z konzervatoře Josef Svejkovský, také trumpetista, přátelským, ale kategorickým způsobem vytkl, že dělám renesanci u Shakespeara, starověk v Egyptě, ale co česká historie? Vnitřně jsem se zarděl a usoudil, že bych to jako životní úkol mohl zkusit. Nevěděl jsem však, zda bych si vůbec se svou neznalostí české historie mohl troufnout. Na rozdíl od antiky, Egypta, jsem s českou historií ustrnul na úrovni gymnaziálních znalostí. Vybral jsem si 28 postav, které jsem konzultoval s doktorem Třeštíkem – skutečnou hvězdou v oblasti rané české historie, uznávanou i konkurenty a diskutujícími partnery. On se mě ujal a trvalo osm let od prvních skic přes připomínky, podle nichž jsem opravoval jednotlivé portréty, než se mohly vystavit. Dostával jsem od něj fotky kosterních nálezů a literaturu, kterou normální člověk nemá možnost získat. Díky němu jsem načerpal slušné znalosti i v české historii. Kresby on nekorigoval, jen říkal: „Toho jste udělal moc slušného, toho moc sprostého, tak ho zjemněte a toho zhoršete.“ Tak vznikla *Králové a knížata zemí Koruny české*. Protože mi lidé vyčítali, že určité postavy chybí, chtěl jsem je doplnit o dalších 12. Asi 10 jich mám napsaných i s charakteristikami, jenže se bohužel na to necítím ani fyzicky, ani psychicky – už se k tomu nevrátím.

Nejsem vystudovaný historik, ani egyptolog nebo shakespeareolog, ale díky rokům intenzivního studia se považuji za poučeného laika.

Asi před dvěma lety mě především můj syn přesvědčil, abych se vrhl na další zajímavou a atraktivní práci, a sice slovanskou mytologii. O ní se moc neví, na rozdíl od mytologie starých Římanů, Řeků, Egypta, kde světová kultura nemá mezery. Tady kdysi vyšla dokonce encyklopedie, tak jsem si to opět nastudoval a vytvořil shodou okolností opět 40 postav od Peruna až po méně známé postavy na velkých kartonech barevně křídami mastnými a suchými. Tyto portréty teď čekají na dotvoření a práce na nich byla o to zajímavější, že některé věci jsou sice jasné – má držet v ruce blesk a kladivo –, ale na leccos se názory třísťí podle různých badatelů. Vytvořil jsem si tedy postavy podle svého, což je pro výtvarníka úžasné a lákavé.

Volně jsme překročili do poslední kapitoly Junácké oběti života, kdy se nám junák s prací stále prolíná. Cítíš se být poučeným laikem, nastudováno máš skutečně mnoho. Jmenoval jsi dost osobností z akademického prostředí, které také vážou skautské ideály. Mezi vedoucími je nejvíc vysokoškolsky vzdělaných lidí, vždyť i dosavadní předsedové Akademie věd, ať už Rudolf Zahradník, Helena Illnerová nebo Václav Pačes, jsou skauti. Jak jste vlastně se současným předsedou AV ČR Václavem Pačesem zjistili, že navštívujete stejné schůzky?

V Klubu Café Barrande na Žižkově, jehož majitelem je můj bývalý kolega Vláda Satran, s nímž jsme mapovali Krušné hory, se schází bývalá členská základna oddílu pětky. Členy jsou oba Pačesové, mladší Tomáš, hydrogeolog, a Václav, současný předseda Akademie. S Tomášem jsem se sešel už dřív, oni spolu se Šimkem psali povídky. Svět je prostě malý a vše je propojené. S Rudolfem Zahradníkem kamarádíme dávno, dokonce mi organizoval nějaké výstavy – v hlavní budově Akademie na Národní jsem měl české panovníky a Shakespeary v Ústavu makromolekulární chemie AV ČR na Petřínách. Přátelíme se dodnes. Loni přišel na vernisáž do Geofyzikálního ústavu AV ČR na Spořilově, kde jsme měli tři autoři společnou výstavu. Tohle je spolupráce skaut – výtvarník. Když jsem ještě v Ústředním ústavu geologickém dělal geologii, snoubila se u mne věda s výtvarnou prací a našťestí i s tou skautskou.

Krásně jsme to uzavřeli, Akademie původně vznikla jako Akademie pro vědu a umění a teď se k tomu vracíme, že umění je nedílnou součástí života i vědy, tím spíš, že mnoho vědeckých výstupů je dnes na pomezí umění. Není tedy divu, že spousta vědců vystavuje svou práci jako umělecké artefakty, umělci zas svou práci staví na důkladné vědecké základy. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

MARJAN SZYJKOWSKI

(1883–1952)

Moderní česká univerzitní polonistika vznikla brzy po ustavení československého státu. Její počátky jsou nerozlučně spjaty se jménem literárního historika a polonisty Marjana Szyjkowského, od jehož narození letos uplynulo 125 let.

FOTO: ARCHIV MUA AV ČR

Marjan Szykowski se narodil ve Lvově, kde také absolvoval gymnázium. Kvalitní odborné základy, jež mu dalo studium polonistiky na Univerzitě Jana Kazimíra, si doplnil pobytem v Ženevě. Doktorát získal r. 1906 na základě práce o spisovateli W. L. Anczycovi, kterou o dva roky později otiskl, a zároveň připravil šestisvazkové souborné vydání jeho díla. Stálé zaměstnání v krakovské univerzitní knihovně získal r. 1911; zde se na Jagellonské univerzitě r. 1914 také habilitoval a o pět let později se stal mimořádným profesorem.

Po ukončení studia se Szykowski v první řadě zabýval literární komparatistikou, zejména zpracováním západoevropských vlivů na vývoj polské literatury od 17. století s důrazem na období romantismu. Rozsáhlé studie věnoval např. domácímu ohlasu Macphersonova *Ossiana*, dílu J. J. Rousseaua či F. Schillera. Druhou oblastí jeho zájmu bylo polské divadlo. Szykowski působil jako uznávaný kritik a stál mj. u počátků známého krakovského divadla Bagatela. Řada jeho prací k dějinám polského dramatického umění vyvrcholila v účasti na monumentální akademické příručce *Dzieje literatury pięknnej w Polsce* (1936).

Koncem r. 1921, kdy polsko-české vztahy byly ještě zakaleny sporem o Těšínsko, podali pražští profesori slavistiky návrh na vytvoření samostatné stolice pro polský jazyk a literaturu na pražské univerzitě. Volba nakonec padla na Szyjkowského, jehož komise označila za vynikajícího odborníka na oblast „o novější literatuře polské s širokým rozhledem kulturně-historickým a filosofickým“. V akademickém roce 1923–1924 poprvé předstoupil před studenty filozofické fakulty české univerzity, s níž spojil zbývající tři desetiletí svého života. Historik J. Bidlo v soukromém listu do Krakova záhy referoval: „Szykowski jako velmi dobrý řečník se těší veliké oblibě posluchačů.“ Nalezl mezi nimi vděčné žáky v čele s Karlem Krejčím, který se stal jeho nástupcem.

Témata Szyjkowského pražských přednášek vycházela z předchozích vědeckých zájmů s těžištěm

v době romantismu a dílech velké trojice národních básníků A. Mickiewicze, J. Słowackého a Z. Krasińského. I do nich ale ponenáhlu pronikal Szyjkowského nový a v důsledku životní vědecký zájem, jehož výsledkem bylo dílo *Polská účast v českém národním obrození*, jak je nazváno jeho třídílné opus magnum (1931–1946). V něm se mu podařilo na základě bohatého materiálu vylíčit hlavní rysy česko-polské vzájemnosti na poli literatury od Dobrovského až po druhou polovinu 19. století.

V Praze se Szykowski zapojil nejen do života místní polské komunity, ale i do vědeckých institucí, jako byla Královská česká společnost nauk. Byl jedním z prvních členů kulturního odboru Slovanského ústavu, v jehož edičních řadách také publikoval značnou část svých prací. V rodném Polsku ho do svých řad zvolili členové Společnosti přátel vědy ve Varšavě a v Poznani i Polské akademie věd a umění. V Praze se Szykowski též podruhé oženil. První manželství se rozpadlo v době, kdy jeho jediná dcera Krystyna (1907–1985), vystupující pod pseudonymem Krystyna Ankwicz, začínala být známou divadelní a filmovou herečkou.

České prostředí neopustil ani po dobu druhé světové války. Období mezi jejím koncem a únorem 1948 vyplnil intenzivní činností. Po nedobrovolném odmlčení se tehdy mohl obrátit v řadě publikací a přednášek s výsledky své práce také k polskému publiku. Bohužel jen na nedlouho, protože „dělnické třídy obou zemí zůstal až do konce svého života třídně a ideologicky vzdálen“. Měl velmi omezené možnosti publikování, v rukopise zůstal čtvrtý díl jeho nejznámějšího díla a řada jiných prací. Zároveň byl odříznut od přímých kontaktů se svým rodným prostředím. V jednom ze soukromých dopisů sám hořce konstatoval, že čím větší je oficiální „přátelství“, tím je těžší se vzájemně navštěvovat. Zemřel po těžké nemoci 21. září 1952 v Praze. ■

Na společné fotografii Marjan Szykowski (stojící druhý zleva) mezi kolegy z pražské slavistiky

MAREK ĎURČANSKÝ,
Archiv Univerzity Karlovy

Informace z 51. a 52. zasedání Akademie dne 21. října a 11. listopadu 2008

Akademická rada se zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Projednala podklady pro XXXIII. zasedání Akademického sněmu AV ČR dne 16. prosince 2008

- seznam kandidátů na funkci předsedy AV ČR pro funkční období 2009–2013,
- zprávu o činnosti Akademické rady AV ČR za období od XXXII. zasedání Akademického sněmu,
- návrh na úpravu Kariérního řádu vysokoškolsky vzdělaných pracovníků Akademie věd ČR,
- zprávu o ekonomické situaci Akademie věd ČR a návrh jejího rozpočtu na rok 2009.

Schválila

- výsledky průběžné kontroly řešení výzkumných záměrů pracovišť AV ČR zahájených v roce 2005 a hodnocení výsledků jejich vědecké a odborné činnosti. Zároveň souhlasila s pokračováním řešení těchto výzkumných záměrů,
- program podpory projektů mezinárodní spolupráce,
- novelizovanou *Směrnici pro schvalování úkonů pracovišť AV ČR při nakládání s majetkem a majetkovými právy*.

Souhlasila

- se zveřejněním dokumentů spojených s průběžnou kontrolou řešení výzkumných záměrů pracovišť AV ČR zahájených v roce 2005,
- s účastí AV ČR na přípravě konference *Neoschumpetrian Economist – an Agenda for 21st Century II*, která se bude konat od 10. do 12. června 2009 v Třešti,
- s úkony týkajícími se nakládání s majetkem na základě návrhů pracovišť AV ČR a s přidělením jednoho a výměnou dvou služebních bytů.

Jmenovala

- Komise pro hodnocení výzkumné činnosti pracovišť AV ČR a jejich výzkumných záměrů na další funkční období v tomto složení:
 - Komise pro hodnocení výzkumné činnosti pracovišť AV ČR a jejich výzkumných záměrů pro oblast věd o neživé přírodě – předseda: prof. Bedřich Velický, CSc. (Matematicko-fyzikální fakulta UK), místopředseda: Ing. Jiří Náprstek, DrSc. (Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.), členové: prof. Ing. Josef Aldorf, DrSc. (Fakulta stavební VŠB-TU Ostrava), doc. Ing. Vladimír Hnatowicz, DrSc. (Ústav jaderné fyziky AV ČR, v. v. i.), prof. RNDr. Václav Holý, CSc. (Matematicko-fyzikální fa-

kulta UK), prof. RNDr. Jiří Horáček, DrSc. (Matematicko-fyzikální fakulta UK), doc. RNDr. Emil Jelínek, CSc. (Přírodovědecká fakulta UK), prof. Ing. Josef Jíra, CSc. (Fakulta dopravní ČVUT), prof. Radim Jiroušek, DrSc. (Ústav teorie informace a automatizace AV ČR, v. v. i.), RNDr. Vladimír Kolařík, CSc. (Delong Instruments, s. r. o.), prof. RNDr. Ivan Netuka, DrSc. (Matematicko-fyzikální fakulta UK), RNDr. Ivan Pšenčík, CSc. (Geofyzikální ústav AV ČR, v. v. i.), doc. RNDr. Daniela Řezáčová, CSc. (Ústav fyziky atmosféry AV ČR, v. v. i.), prof. RNDr. Mojmír Šob, DrSc. (Ústav fyziky materiálů AV ČR, v. v. i.), prof. Ing. Jan Uhlíř, CSc. (Fakulta elektrotechnická ČVUT),

- Komise pro hodnocení výzkumné činnosti pracovišť AV ČR a jejich výzkumných záměrů pro oblast věd o živé přírodě a chemických věd – předseda: prof. MUDr. Jan Herget, DrSc. (2. lékařská fakulta UK), místopředseda: prof. RNDr. Libor Grubhoffer, CSc. (Přírodovědecká fakulta JU), členové: prof. Ing. Tomáš Boublík, DrSc. (Přírodovědecká fakulta Univerzity J. E. Purkyně), prof. MUDr. Milan Elleder, DrSc. (1. lékařská fakulta UK), prof. MUDr. Jiří Forejt, DrSc. (Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.), prof. Ing. Pavel Hobza, DrSc. (Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.), doc. RNDr. Jan Konvalinka, CSc. (Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.), prof. MVDr. Jan Motlík, DrSc. (Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i.), prof. RNDr. Lubomír Nátr, DrSc. (Přírodovědecká fakulta UK), prof. Ing. Lubomír Němec, DrSc. (Ústav anorganické chemie AV ČR, v. v. i.), prof. RNDr. Karel Štátný, CSc. (Fakulta životního prostředí ČZU), prof. RNDr. Tomáš Trnka, CSc. (Přírodovědecká fakulta UK), RNDr. Bořivoj Vojtěšek, DrSc. (Masarykův onkologický ústav), prof. Ing. Kamil Wichterle, DrSc. (Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství VŠB-TU Ostrava), prof. RNDr. Stanislav Zdražil, DrSc. (Přírodovědecká fakulta UK),

- Komise pro hodnocení výzkumné činnosti pracovišť AV ČR a jejich výzkumných záměrů pro oblast humanitních a společenských věd – předseda: prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc. (Fakulta sociálních věd UK), místopředseda: prof. PhDr. Petr Sommer, CSc. (Centrum mediévistických studií AV ČR a UK v Praze při Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i.), členové: doc. PhDr. Irena Bogoczová, CSc. (Filozofická fakulta OU), doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc. (Filozofická fakulta UK), prof. PhDr. Josef Kandert, CSc. (Fakulta sociálních věd UK), prof. Ing. Evžen Kočenda, Ph.D. (Národohospodářský ústav AV ČR,

adematické rady AV ČR

v. v. i.), prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc. (Fakulta sociálních věd UK), PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc. (Filozofická fakulta MU), prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc. (Pedagogická fakulta UK), doc. PhDr. Marta Ottlová (Filozofická fakulta UK), prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc. (Právnická fakulta UK), PhDr. Jiří Prosecký, CSc. (Orientální ústav AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Lubomír Slavíček, CSc. (Filozofická fakulta MU), prof. PhDr. Jan Zouhar, CSc. (Filozofická fakulta MU),

■ Komise Českého historického ústavu v Římě na dobu čtyř let ve složení: PhDr. Václav Babička (Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR), PhDr. Pavel Balcárek (Moravský zemský archiv v Brně), PhDr. Eva Drašarová, CSc. (Národní archiv), PhDr. Jaroslav Eršil (Historický ústav AV ČR, v. v. i.), doc. PhDr. Vilém Herold, CSc. (Filozofický ústav AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc. (Filozofická fakulta UK), prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc. (Filozofická fakulta UK), prof. PhDr. Jaromír Homolka, CSc. (Filozofická fakulta UK), prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i.), PhDr. Alena Pazderová (Národní archiv), Mgr. Stanislav Petr (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.), PhDr. Miloslav Polívka, CSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Svatava Raková, CSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc. (Filozofický ústav AV ČR, v. v. i.), PhDr. Michal Stehlík, Ph.D. (Filozofická fakulta UK), prof. PhDr. František Šmahel, DrSc. (Centrum mediévistických studií AV ČR a UK v Praze při Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i.), PhDr. Jana Zachová, CSc. (Centrum mediévistických studií AV ČR a UK v Praze při Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i.),

■ PhDr. Jana Němečka, DrSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i.) členem Rady pro zahraniční styky AV ČR.

Doporučila předsedovi AV ČR, aby udělil

■ *Čestnou oborovou medaili Františka Křižíka* za zásluhy v oblasti technických věd a za realizaci výsledků vědeckého výzkumu:

■ prof. Ing. Petru Moosovi, CSc. (ČVUT v Praze, Fakulta dopravní),

■ prof. Ing. Jaromíru Příhodovi, CSc. (Ústav termomechaniky AV ČR, v. v. i.),

■ prof. Ing. Miroši Pirnerovi, DrSc., Dr. h. c. (Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.),

■ *Čestnou oborovou medaili Gregora Johanna Mendela* za zásluhy v biologických vědách prof. Sune Linderové (Southern Swedish Forest Research Center, Alnarp, Švédsko),

■ *Čestnou oborovou medaili Jana Evangelisty Purkyně* za zásluhy v biomedicínských vědách RNDr. Jaroslavu Kunešovi, DrSc. (Fyziologický ústav AV ČR, v. v. i.),

■ *Čestnou oborovou medaili Františka Palackého* za zásluhy v historických vědách prof. PhDr. Ivanu Vojtěchovi (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.),

■ *Čestnou medaili Za zásluhy o Akademii věd České republiky* RNDr. Jiřímu Grygarovi, DrSc. (Fyzikální ústav AV ČR, v. v. i.),

■ *Pamětní medaili Jana Patočky:*

■ prof. Dr. Bruno Nettlovi (University of Illinois, Urbana-Champaign, Nevada-Urbana, USA),

■ Nathalii Roussarieové (Asociace Jana Husa v Paříži, Francie),

■ „*Fellowship J. E. Purkyně*“:

■ Ing. Alexandru Kromkovi, Ph.D., navrženému Fyzikálním ústavem AV ČR, v. v. i., s účinností od 1. ledna 2009,

■ Janu Kunešovi, Ph.D., navrženému Fyzikálním ústavem AV ČR, v. v. i., s účinností od 1. září 2009,

■ MVDr. Martinu Angerovi, CSc., navrženému Ústavem živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i., s účinností od 1. ledna 2009.

Vzala na vědomí

■ usnesení vlády České republiky ze dne 20. října 2008 č. 1305 k návrhu změn ve státní správě výzkumu, vývoje a inovací s výhradami,

■ zprávu o rekonstrukci hardwaru ekonomického informačního systému a o souvisejícím přesunu brněnského uzlu do lokality Praha,

■ informaci o průběhu řešení společných výzkumných programů v humanitním výzkumu (JRP HERA).

Informace z 237. zasedání Rady pro výzkum a vývoj dne 14. listopadu 2008

ZÁVAŽNÉ PROJEDNÁVANÉ BODY A ZÁVĚRY ZE ZASEDÁNÍ

Usnesení vlády

- ze dne 20. října 2008 č. 1305 k návrhu změn ve státní správě VaVal
- ze dne 20. října 2008 č. 1306 k návrhu kandidátů na Národní cenu vlády Česká hlava za rok 2008
- ze dne 20. října 2008 č. 1307 k návrhu kandidátů na Cenu předsedy Rady pro výzkum a vývoj za rok 2008
- ze dne 3. listopadu 2008 č. 1335 ke Koncepti IS VaV
- ze dne 3. listopadu 2008 č. 1340 k Analýze VaVal 2008

Rada vzala na vědomí usnesení vlády ke svým důležitým dokumentům.

Návrhy aktualizovaných Dlouhodobých základních směrů výzkumu (DZSV) od OK RVV

Odborné komise Rady podle zadání Rady dopracovaly návrhy DZSV, které budou jednak součástí Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací (předložena do 31. 3. 2009 vládě), jednak zejména zadáním pro Technologickou agenturu ČR (má vzniknout od 1. 7. 2009).

- Biologické a ekologické aspekty udržitelného rozvoje
- Molekulární biologie a biotechnologie
- Energetické zdroje
- Materiálový výzkum
- Konkurenceschopné strojírenství
- Informační společnost
- Bezpečnost a obrana
- Priority rozvoje české společnosti

Rada na zasedání odsouhlasila návrh aktualizovaných DZSV jako východiska pro další přípravu Národní politiky VaVal ČR na léta 2009 až 2015.

Návrh na změnu Statutu Komise pro hodnocení výsledků výzkumu a vývoje a změny v jejím složení

Ve Statutu Komise pro hodnocení výsledků výzkumu a vývoje Rady pro výzkum a vývoj bylo uvedeno, že: „Komise je tvořena stálými a volenými členy, má minimálně 9 a maximálně 13 členů, a to včetně předsedy a místopředsedy. Členství v komisi je veřejnou funkcí, která nezakládá pracovníprávní vztah k České republice.“

Současné složení Komise je oborově vyvážené s výjimkou zastoupení humanitních věd, přičemž dle názoru Komise by byla účast zástupce humanitních věd žádoucí.

Z toho důvodu se navrhuje, aby se počet členů Komise rozšířil na 14.

Prof. Zuna předložil žádost o uvolnění z funkce člena, a proto je třeba doplnit komisi o zástupce technických věd.

Rada schválila změnu Statutu Komise pro hodnocení výsledků výzkumu a vývoje Rady, vzala na vědomí rezignaci prof. Ing. Petra Zuny, CSc., na členství v Komisi a vyzvala členy Rady, aby do 3. prosince 2008 předkládali návrhy na nové členy komise, přičemž se žádají o respektování požadavku na zástupce technických věd (za prof. Zunu) a požadavku na zástupce humanitních věd.

Návrh záhlaví k materiálům na zasedání Rady

Na svém jednání dne 10. 10. 2008 se předsednictvo Rady shodlo, že každý materiál k projednání v Radě nebo v předsednictvu bude obsahovat záhlaví, kde budou základní identifikační údaje, souhrn a návrh usnesení. V předsednictvu Rady je toto záhlaví používáno již měsíc a osvědčilo se, pro zasedání Rady bude tento způsob zpracování materiálů použit od prosincevého, 238. zasedání.

Harmonogram přípravy podkladů RVV na rok 2009

Každoročně je Radě předkládán harmonogram zasedání Rady a přípravy podkladů na jednotlivá zasedání v dalším roce. Rada schválila předložený harmonogram přípravy podkladů RVV na rok 2009 s tím, že dochází ke dvěma změnám v termínech zasedání Rady. Vzhledem k vánočním svátkům a ke květnovým svátkům bylo navrženo lednové a květnové zasedání Rady přesunout trvale na třetí pátek v měsíci. První zasedání roku 2009 proběhne tedy 16. ledna, květnové zasedání proběhne 15. května 2009.

Prováděcí dokument Operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace (OP VaVpl)

Radě pro výzkum a vývoj byl předložen ze strany MŠMT Prováděcí dokument OP VaVpl. Materiál byl zpracován v souladu s požadavky Evropské komise na implementační dokumentaci a jde o rozpracování Programového dokumentu OP VaVpl schváleného Evropskou komisí.

Rada souhlasila s návrhem Prováděcího dokumentu OP VaVpl předloženého jí MŠMT k závaznému posouzení podle bodu II/2 usnesení vlády ze dne 26. 3. 2008 č. 287, ale zároveň upozornila na význam faktoru udržitelnosti a na jeho přetrvávající nevyjasněnost. Dále Rada, vzhledem k tomu, že v Prováděcím dokumentu nejsou tyto otázky plně dořešeny, požádala MŠMT, aby urychleně dopracovalo i další dokumenty, ve kterých budou konkrétní kritéria udržitelnosti obsažena, a dokumenty jí předložilo.

ČESTNÁ OBOROVÁ MEDAILE JANA EVANGELISTY PURKYNĚ

FOTO: ZDENĚK TICHÝ, ARCHIV KAV ČR

Dne 29. října 2008 převzal prof. Ján T. Vilček *Čestnou oborovou medaili Jana Evangelisty Purkyně* za zásluhy v biomedicínských vědách. Prof. Ján T. Vilček (New York University, Medical Center) svou vědeckou kariéru zahájil r. 1957 na Virologickém ústavu SAV v Bratislavě. Prvním zájmem jeho studia se stal virus klíšťové encefalitidy, s nímž záhy dosáhl prvního vědeckého úspěchu. Objevil, že v buněčných kulturách virus indukuje tvorbu protiviřové látky, kterou identifikoval jako interferon (IF). Objevitel IF Alic Isaacs jej pozval na

dlouhodobou stáž do své laboratoře, avšak městský výbor KSČ mu cestu nepovolil. To byl jeden z hlavních motivů, proč se Ján T. Vilček spolu se svou novomanželkou rozhodli emigrovat. Uplatnění našel na New York University, na níž se plně soustředil na výzkum role cytokinů v protiviřové a protinádorové imunitě. Netrvalo dlouho a Ján T. Vilček si získal ve svém oboru pověst výjimečného badatele. Kromě interferonů se soustředil i na TNF (tumor necrosis factor), předpokládaný nástroj protinádorové imunity. Připravil proti němu monoklonální protilátku, aby objasnil molekulární mechanismus jeho působení. Monoklonální protilátka přinesla nečekané překvapení: její pomocí Ján T. Vilček prokázal, že TNF je něco jiného, než se až dosud věřilo (molekula hrající ústřední roli v zápalovém procesu). Na tomto základě vyvinul lék proti chronickým zánětům autoimunní povahy, jako jsou rheumatoidní artritida, alkylosní spondylitida, Crohnova nemoc aj., proti nimž nebyly až do té doby účinné a současně neškodné léky. Lék s názvem REMICADE (infliximab) se užívá po celém světě. Odborníci jej pokládají za jeden z největších úspěchů lékařské vědy za poslední desetiletí.

l s d

Mistopředseda AV ČR Jiří Drahoš gratuluje za přítomnosti předsedy AV ČR Václava Pačesa oceněnému Jánu T. Vilčekovi (vpravo).

NUŠLOVA CENA 2008

Česká astronomická společnost (ČAS) udělila prof. Ivanu Hubenému z National Optical Astronomy Observatory a Arizonské univerzity (Tucson, Arizona, USA) *Nušlovu cenu* za r. 2008. Cenu letošnímu laureátovi předali 7. listopadu 2008 předsedkyně ČAS dr. Eva Marková a čestný předseda ČAS dr. Jiří Grygar v rámci *Týdne vědy a techniky* v hlavní budově Akademie věd ČR. *Nušlova cena* představuje nejvyšší ocenění, jež ČAS uděluje badatelům, kteří se neobyčejně zasloužili o rozvoj astronomie. Oceněný prof. Ivan Hubený během 15 let práce v Ondřejově publikoval celkem 45 původních vědeckých prací, většinou samostatně nebo jako první autor. Kvalita i kvantita jeho vědecké produkce odchodem do ciziny výrazně vzrostla, jak o tom svědčí dosud publikovaných 370 prací, které získaly zatím téměř 5800 citací, s indexem H=39 a přes 15 citací na jednu publikovanou práci. Tyto scientometrické hodnoty řadí dr. Ivana Hubeného s převahou na historické první místo mezi všemi českými astronomy.

FOTO: LUDĚK SVOBODA, ARCHIV SSC AV ČR

Zleva: Ivan Hubený (National Optical Astronomy Observatory a Arizonská univerzita, Tucson, Arizona, USA), Eva Marková, předsedkyně ČAS, a Jiří Grygar, čestný předseda ČAS

Největšího ohlasu ve světové vědecké literatuře dosáhly Hubeného práce týkající se modelů atmosféry a přenosu záření žhavých hvězd v tepelné nerovnováze – zahrnují údaje pro více než 10 milionů spektrálních čar prvků od vodíku po železo a nikl.

l s d

“8” ANNIVERSARIES IN CZECHOSLOVAK HISTORY

Almost any Czech you ask about the most significant years containing “eight” in Czech history would be able to name at least three: 1918, 1938 and 1968. It is indisputable that all of these historic milestones were of great importance to the fate of our nation. The last three articles are thematically focused on the politics of our statesmen Masaryk, Beneš or Štefánik during the Christmas.

TOPIC OF THE MONTH

Josef Hlávka and Vienna

In Vienna, Josef Hlávka is mainly remembered as one of the most successful architects and builders of the 1860s. In a period of ten year from the 1860 to the 1870, he designed and built almost 150 buildings. One of his most significant achievements is the *Vienna Opera* which he built at the request of Emperor Franz Joseph I. during the period of 1863–1869. The Emperor was very pleased with it and presented him with a special prize.

EVENT

Science and Technology Week

The 8th annual Science and Technology Week was organized for the public by the Academy of Sciences of the Czech Republic on November 3–9 and it took place in Brno, České Budějovice, Plzeň, Hradec Králové and Praha. The program included speeches by scientific professionals, presentations of noteworthy experiments, workshops, non-traditional exhibitions, science cafés, and visits to laboratories and academic workplaces.

Techmania Science Center

A Regional Technical Museum was established by the Škoda Holding, a. s., a joint-stock company and the University of West Bohemia in Plzeň with intention to building a modern and interactive museum. The intention of both founders is to respond to the present situation when there is a decreasing interest by students in the field of science and technology. The main target groups are children and youth.

PRESIDENCY OF THE COUNCIL OF THE EU

Preparing for Czech Presidency

The presidency of the Council of the European Union is responsible for the functioning of the Council of

the EU and is rotated between EU member states every six months. Beginning in January 2009 the Czech Republic will take over the EU Council Presidency. The Czech Republic's motto for their presidency is *Europe without barriers*. Its message and hope is to break down the barriers which still exist between member states including the free movement of people, goods, services and capital.

SCIENCE AND RESEARCH

Central European Symposium on Theoretical Chemistry (CESTC 2008)

This symposium focused on participants from Austria, Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia. Following the tradition of the CESTC, two plenary lectures were offered for each of the participating countries and a number of short reports and poster presentations. Student Kiran Bhaskaran Nair from Charles University in Prague was awarded the *Student poster prize* as creator of the best student poster.

International Mammalian Genome Conference

22nd Annual Mammalian Genome Conference took place in the new edifice of the Institute of Molecular Chemistry AS CR, v. v. i., in Prague. The symposium was aimed at disseminating research news on the topic mammalian genomes, epigenomes and phenotypes. It began with Bioinformatics speakers followed by a Student Satellite Meeting and it continued with a number of sessions.

Project Česká hlava which became prestigious award of its kind awards annually the best scientists and engineers. This year the prize was received by:
(from the left)
Pavel Hobza (Institute of organic chemistry and biochemistry AS CR),
Cyril Höschl (Charles University),
Josef Paldus (University of Waterloo, Kanada),
Miroslav Štátný (University of West Bohemia in Pilsen),
Libor Kotačka (fa Optaglio) and **Radim Šrám**, (Institute of Experimental Medicine AS CR).

FOTO: MARINA HUŽVÁROVÁ, ARCHIV SSC AV ČR

ČESKÁ HLAVA 2008

Nečekané objasnění vývoje zubů, odhalení dosud neznámých příčin těžkého postižení mozku a srdce – i tyto projekty se letos úspěšně ucházely o nejprestižnější ocenění pro vědce *Česká hlava*. Nominováno bylo více než sto českých vědkyň a vědců. Laureáti získali finanční odměny za více než dva milióny korun. Laureátem Národní ceny vlády ČR se stal prof. Ing. **Pavel Hobza** z Ústavu organické chemie a biochemie Akademie věd ČR, v. v. i., který se věnuje výpočetní a teoretické chemii. Mezinárodní uznání sklídl jako objevitel nepravé vodíkové vazby. Jeho práce zpochybnila některé doposavad uznávané „učebnicové pravdy“.

NOVÉ KNIHY

VÝKLADOVÝ SLOVNÍK ESOTERIKY A PAVĚD

Cílem slovníku bylo popsat termíny z oblasti okultismu a pseudověd tak, jak je chápou a vysvětlují jejich zastánci, propagátoři a provozovatelé, a doplnit tyto informace kritickým pohledem, který se opírá o logické myšlení, přírodní zákony, vědecké poznatky i názory dalších kritiků. Slovník obsahuje 230 hesel týkajících se rozličných záhad, zázraků, mimozemšťanů, senzibilů, proutkařů, věštců, astrologie, alternativní medicíny, kryptozoologie a dalších témat.

Heřt, J., nakladatelství Věra Nosková, Praha 2008. Vydání 1.

VALDŠTEJN

Dějiny valdštejského spiknutí

Český historik přelomu 19. a 20. století Josef Pekař napsal pojednání o „valdštejském spiknutí“ již v roce 1895. Následně jej v roce 1934 přepracoval a rozšířil, avšak toto vydání bylo na dlouhá desetiletí poslední. Dnes se čtenáři do ruky dostává vydání třetí, doplněné o rozsáhlou předmluvu Antonína Kostlána.

Pekař, J., edice Historie, Academia, Praha 2008. Vydání 1.

TEKUTÉ ČASY

Život ve věku nejistoty

Sociolog Zygmunt Bauman se zamýšlí nad stavem současného světa, kdy se „pevná“ fáze modernity mění na fázi „tekutou“. Sociální formy tedy nemohou držet svůj pevný tvar, a tím dochází ke změnám a výzvám, které se promítají do způsobu lidského žití a se kterými se individuální lidský život musí vyrovnávat.

Bauman, Z., edice 21. století, Academia, Praha 2008. Vydání 1.

ATLAS STOP ZVÍŘAT

Jak je poznávat a určovat

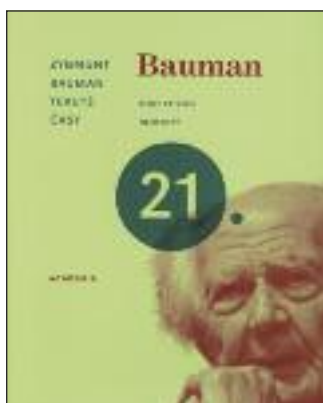
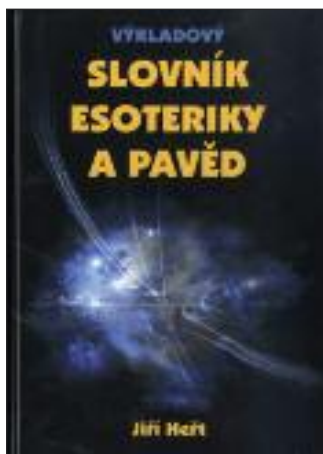
Stopy zvířat nalézáme častěji než zvířata samotná. Vyprávěj o zvířatech, která je zanechala, celé příběhy a my se tak můžeme dozvědět zajímavé informace o jejich životě. V atlase najdete přes 200 otisků, hnízd, nor, požerků, škrábanců, svědectví o zápasech i dalších stop, jež o zvířatech mnohé vypovídají.

Richarz, K., Academia, Praha 2008. Vydání 1.

ORNAMENT MASY

Eseje, které autor sám zařadil do výboru, reprezentují v podstatě všechny hlavní kategorie jeho kritické metody. Témata esejů mají společný rodokmen a tím je usilovné hledání podstaty „povrchových“ projevů kultury. Táhne se jimi snaha o stanovení topografie populární kultury v dějinném procesu z jejich vnějších projevů.

Kracauer, S., edice Europa, Academia, Praha 2008. Vydání 1.

NEJPRODÁVANĚJŠÍ KNIHY V KNIHKUPECTVÍ ACADEMIA V LISTOPADU 2008

1. Kural, V., Vašek, F. – Hitlerova odložená válka za zničení ČSR
2. Bauman, Z. – Tekuté časy
3. Rosenthal, J. S. – Zasažen bleskem – Podivuhodný svět pravděpodobností
4. Němeček, J. – Soumrak a úsvit československé diplomacie (s podporou AV ČR)
5. Brügel, J. W. – Češi a Němci 1939–1946 (s podporou Česko-německého fondu budoucnosti)

Tituly ostatních nakladatelů:

1. Cílek, V. – Dýchat s ptáky, Dokořán
2. Saviano, R. – Gomora, Paseka
3. Ryantová, M., Vorel, P. (ed.) – Čeští králové, Paseka
4. Knoz, T. – Karel starší ze Žerotína, Vyšehrad
5. Juřík, P. – Jihočeské dominium, Libri

Knihkupcův tip:

- Dějiny české literatury 1945–1989, IV. díl 1969–1989, hlavní redaktor Pavel Janoušek (za podpory GA ČR a výzkumného záměru AVOZ)

SOŇA JANOVCOVÁ,
vedoucí knihkupectví Academia,
Václavské náměstí 34, Praha 1

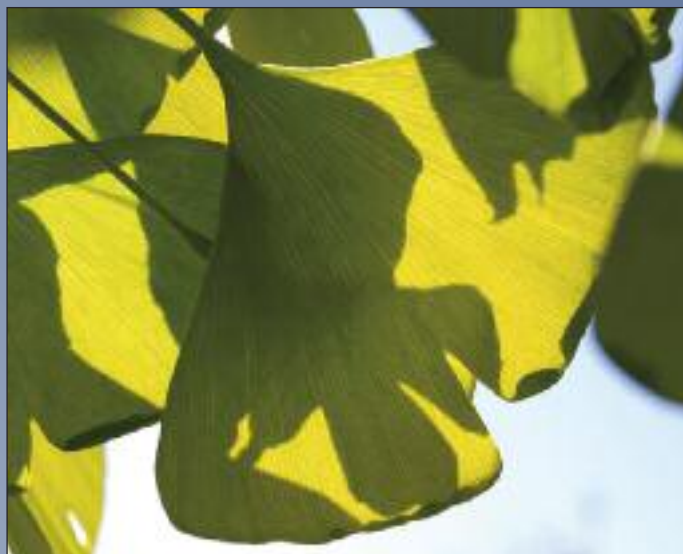

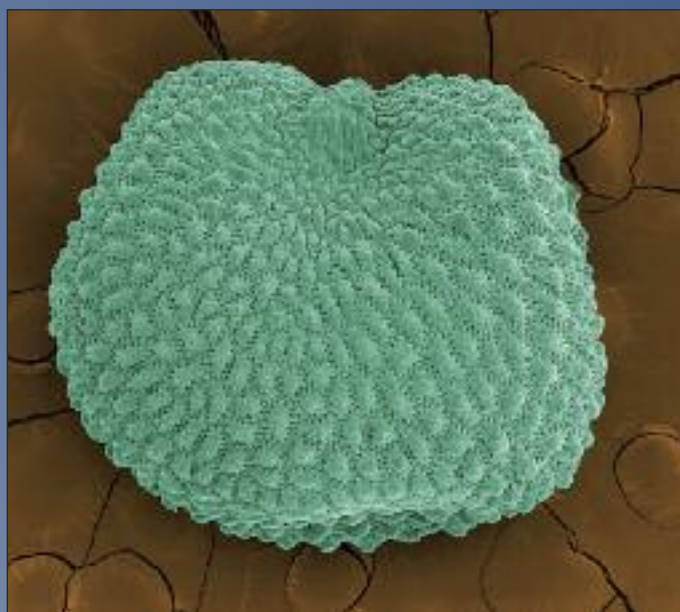
ROSTLINA S PŘÍBĚHEM MÁ SVÉ VÍTĚZE

Během *Týdne vědy a techniky* se v hlavní budově AV ČR ve dnech 3.–7. listopadu 2008 uskutečnila výstava *Rostlina s příběhem*, která představila vítězné velkoformátové snímky stejnojmenné fotografické soutěže. Soutěž uspořádal Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s dalšími akademickými institucemi a Odborem mediální komunikace AV ČR. Účastníci soutěžili ve třech kategoriích (vědci, veřejnost a junioři do 20 let) a jejich úkolem bylo zachytit na fotografii jakoukoli rostlinu nebo její část a snímek doplnit charakteristickým textem. Sešlo se na 856 snímků, z nichž porota vybrala pro výstavu 18 nejlepších. Návštěvníci expozice mohli též vidět fotografie vzniklé v laboratořích ÚEB a „trojrozměrné rostliny s příběhem“ – exponáty představující rostliny jako pomocníky člověka a svědky geologické minulosti Země. *Isd*

Jaroslav Vogeltanz (veřejnost) – Cycas thouarsii: *Cycas Cycas thouarsii je dnes považován na základě studia chromozomů za nejstarší druh cykasu. Tento mohutný, až 10 metrů vysoký druh cykasu obývá naši Zemi pravděpodobně již 140 milionů let. Cykasy jsou nazývány živými fosiliemi, protože od svého vzniku se téměř nezměnily.*

Renata Mirková (junior) – Rozšiřte si cévy: *Je to nejspíše jediná žijící fosilie, která se nazývá Ginkgo biloba neboli jinan dvoulaločný. Výtažky z listů mají blahodárné účinky, které tradiční čínská medicína používá na pět tisíc let. U nás se však výtažek z jinanu dvoulaločného těší oblibě až v posledních letech. Také není divu, že je oblíbený už i u nás, protože látky obsažené v ginkgu rozšiřují cévy, zejména v tělních perifériích, a také se zvýší koncentrace a celková mentální svěžest.*

Viktor Sýkora (vědec) – Kapsule: *Semena rostlin mají jediný účel – umožnit vznik další generace a zajistit přežití druhu. Zárodek nové rostliny a zásoba živin potřebná pro vyklíčení se nacházejí uvnitř ochranných obalů, které jim umožňují přežít i v extrémních podmínkách. Ale kromě účelnosti jsou semena stejně jako ostatní součásti přírody i krásná. A my se o tom dnes můžeme přesvědčit s použitím nejmodernější techniky – skenovacího elektronového mikroskopu.*